

В У 8192
ЗБІРНИК II

1925

ЖОВТЕНЬ

(немає)

УКРАЇНСЬКИЙ ВІСТНИК

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ
РЕСПУБЛІКАНСЬКО-
ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ДУМКИ

ВИХОДИТЬ
НЕПЕРІОДИЧНО

ПРАГА - ПОДЕБРАДИ

З М І С Т

I.

	Стор.
1. Єднання на еміграції	1
2. О. Шульгин: Про нашу міжнародню політику	3
3. П. Феденко: З інтелігенських настроїв на Україні	9
4. М. Славінський: Політичні листи II.	11
5. К. Ос: На еміграційні теми	20
6. Сохвинець: Дідичний гетьман	23
7. В. Самійленко (з приводу його смерті)	25

II.

ХРОНІКА:

8. На українських землях:	
Що пишуть з України	27
Всеукраїнська Академія Наук	29
Українська хроніка	30
9. Українське життя на еміграції:	
у Франції	34
в Чехословаччині	34
з життя українського студентства	37
10. Світові події:	
Конгрес Соц. Інтернаціоналу в Марселі . .	39
Жіночий Конгрес у Вашингтоні	42
Ріжні вістки	44
11. Лист до редакції	46
12. Оголошення	48

УКРАЇНСЬКИЙ ВІСТНИК

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДУМКИ

Збірник II

Жовтень

1925 рік

100997

ЄДНАННЯ НА ЕМІГРАЦІЇ.

Питання про єднання далеко не така проста річ, як на наші сучасні обставини. Перш за все — не завжди й не скрізь єднання мусить вважатись таким позитивним явищем, як це думають наші політичні Манілови. Байка про Лебідя, Щуку й Рака є тому доказом. Подруге — наші обставини, наші відносини на еміграції є такі, що утворити одну об'єднуючу організацію, яка одночасно була б доцільною з погляду культурно-національного, і з погляду чисто еміграційного, і з погляду загально політичного — є річ виключена.

Почнемо з питань культурно-національних, або культурно-наукових. Річ ясна, що коли, наперекір всьому, на теренах України переводиться наукова культурна праця, то все ж значне місце в нашому національному життю мусить належати розвиткові нашої культури й науки по за межами рідної землі, й головним чином в Чехословаччині.

Наше наукове закордонне життя стало так розвиватись, що необхідність створити якийсь центральний осередок його виникає сама собою. І то з двох причин: і для його внутрішньої консолідації, поширення й так мовити самооборони наших наукових установ, і для зносин і пропаганди нашої культурної справи серед чужинців. — Всім цим потребам у повній мірі має задовольняти „Укр. Академічний Комітет“, що утворився з ініціативи історико-філологічного товариства в Празі й до складу якого входять всі наші високі школи й Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові та всі майже українські наукові установи в Чехословаччині. Утворення такої поважної установи можемо щиро вітати. Але чи може вона задовольняти й наші чисто еміграційні та загально-політичні потреби? Відповідь може бути тільки рішуче негативна. Беручись за чисто еміграційні справи, що не торкаються справ наукових і культурних, Академічний Комітет тільки зменшив би своє значіння загально національне в очах чужинців, тільки одхилився б од своєї великої культурної мети. Що ж до політики, то ясна річ, що домішування моментів політичних могло б дуже зашкодити діяльності Комітету назовні, могло б також розбити його з середини. І тому Академічний Комітет мудро зазначає в своїх основах, що він є установою строго аполітичною.

Інша форма можливих єднань на чужині є чисто еміграційна. Кожному емігрантові ясно, в чім таке єднання полягає: безправність і економічна незабезпеченість спонукають за-

кинутих на чужину Українців думати про взаємне єднання й допомогу. Такі установи дійсно утворилися по різних країнах. Ми бачимо дуже добре зорганізовану еміграцію в Румунії, бачимо вже здавна Центральний Комітет еміграції у Варшаві, в Берліні, у Відні, а з цього року й у Парижі. Закриття Громадського Комітету в Празі, що дотого був тільки сурогатом громадської емігранської установи, відсутність будь якого еміграційного осередку в Чехословаччині не дарма так турбує емігрантів, бо такі установи дуже потрібні. І перед нашими громадсько-професійними установами в Чехословаччині стоїть нагла потреба зібратись, утворити хоч тимчасовий емігранський комітет, який би вже утворив щось більш постійне й організоване, переводячи якісь вибори до комітету, або скликаючи емігранські зїзди за прикладами Польщі, Румунії, Франції. В повітря носяться вже думки й про загальний зїзд всієї нашої еміграції, про утворення центрального еміграційного комітету, чи секретаріату.

Але знов повстає питання, чи ці емігранські комітети й обєднання можуть також мати політичні завдання? — Звичайно, за сучасних обставин всяка громадська справа тісно вяжеться з політикою, але при наших внутрішніх відносинах, при розбіжності думок і напрямків на еміграції, гадати, що таке широке угруповання може провадити якусь політичну акцію — буде досить наївним. Самий факт обєднання Українців, хоч би й на ґрунті чисто еміграційних інтересів, може імпонувати й нашим друзям і ворогам. Але механічно звести людей до купи від комуніста до монархиста — ще не значить їх погодити. Втягуючи чисто еміграційну установу в політику, ми конче мусимо навязати цій установі якийсь конкретний політичний програм, що буде за сучасних обставин напевно абсолютно недопустимим з погляду тих, що зостануться в меншості, і в меншості може бути значній. Коли б ми були на своїй території, то — згідно з демократичним принципом — меншість мусіла б скоритись більшості. Але трудно вимагати, щоб меншість в суто принципових моментах могла скоритись більшості на еміграції, де кожний емігранський зїзд є все ж не парламент, а більш або менш випадкові сходи людей, що опинилися на чужині.

Отже поставити перед еміграційним обєднанням конкретні політичні завдання — це значить одкинути ті чи інші емігранські групи, це значить звзвити його й тим зменшити те вражіння, яке справляє широке, хоч і аполітичне обєднання українських емігрантів на чужинців. Емігранські обєднання мусять, приймаючи своїх членів, обмежуватись, крім певних моральних моментів, тільки найзагальнішими політично-національними вимогами: — до обєднання може належати лише той, що стоїть на ґрунті самостійної української державности й культури, й на цьому можна поставити крапку.

Инша річ — обєднання чисто політичного змісту. Вони можуть мати подвійний характер. Це можуть бути клуби для зустрічі різних думками людей для взаємної інформації та для певної координації своєї акції. Це теж поважні завдання, але далеко важ-

ніші ті політичні об'єднання, які ведуть до безпосередньої спільної акції. Ми, що боролись за українську державність, надто грішили нахилом до політичних об'єднань першого типу. І саме через це тепер нам треба творити об'єднання другого типу, себ то об'єднання між політичними групами й особами, що здібні порозумітися між собою, не жертвуючи своїми основними ідеями, не зменшуючи, а збільшуючи від взаємного контакту свою силу й акцію. Отже мусимо підкреслити, що час настав для такого об'єднання. І ми кличемо до єднання всіх, хто розуміє, що завданням України є боротьба за державність України, що боротись за державність — це значить боротись в першу голову проти тих, хто її знищив, перетворивши її в фікцію, себ то боротись проти СРСР. Що наше завдання на еміграції своїми зусиллями тільки допомогти народові нашому скинути своє ярмо, розправити свої крила; що ми не повинні накидати звідси готових форм влади й державного устрою: й те й друге організуємо ми на Україні. Словом, наше завдання строго демократичне й воно цілком іде в унісон з загальним напрямком політики Української Народньої (демократичної) Республіки. Ми мусимо ясно сказати: завданням майбутнього нашого політичного об'єднання мусить бути — відновлення, після певного антракту, рішучої боротьби за свою державність і незалежність. Ми, як бачить читач, не заплющуємо очей перед тим, що в цю хвилю не всі наші громадяне на еміграції, та певно й на самій Україні, відзвуться на цей клич. Втома після боротьби, тимчасових невдач, є завелика, розбіжність думок, скептицизм, навіть апатія — ще більші. Все це є реакція на занадто бурхливі події попередніх років. Але саме утворення міцного, хоч може й досить обмеженого що до кількості людей — політичного союзу може покласти край цій реакції, може нагадати громадянам нашим славіщі часи, може піднести й піднесе напевно їх віру в себе самих і в нашу справу. І тоді наше об'єднання розшириться само собою і в слушний час охопить усю Україну, як незабутньої весни 1917, весни нашого державного й національного відродження.

1 жовтня 1925.

ПРО НАШУ МІЖНАРОДНЮ ПОЛІТИКУ.

I.

„СВОЇМИ СИЛАМИ.“

В 1917 році мало хто розумівся у нас на міжнародній політиці. Ще менше було тих, хто розумів, яке місце серед міжнародніх обставин має займати Україна. Але слухаючи розмови наших людей на еміграції, читаючи міжнародні міркування наших пражських „політиків“, бачим, що вони нічого не навчилися і за цей час.

— „Ми спіраємося на сили нашого народу“ — от їх міжнародня політика. Звичайно, кожний політик старається, або при-

наймні претендує на те, що спірається на свій власний нарід. Але чи ж на цьому може поставити політик крапку? Чи сил „свого народу“ вистачає навіть Франції, Англії або Німеччині? І чому навіть ці могутні держави витрачають стільки грошей і енергії на пропаганду певних своїх ідей серед чужинців, на агітацію перед кожною позицією і підготовку різних міжнародних трактатів? Для чого всі ці держави так уперто шукають собі союзників, утворюють гарантійні акти і входять в складні міжнародні відносини між собою? І далі: нашим „політикам“ треба б трошки заглянути в історію XIX віку, або тільки уважніше оглянутись навколо себе. Де вони бачили, щоб нова держава утворилася в наші часи без допомоги іншої держави? Навіть Італія й Німеччина, об'єднуючись, не могли цього зробити силами самого свого народу, а на допомогу їм прийшли, правда їхні ж, але все ж старі держави, як Прусія й Сардинія. А Румунія, Болгарія? Чи була б перша без підтримки Наполеона III, а друга без війни 1878 року й царя Олександра II? А Чехословаччина, а Польща? Яка б велика не була вихованість політична у Чехів, які б великі не були зусилля їх для свого визволення, — без підтримки великих держав Антанти чи утворилася б їх держава? І Чехи з вдячністю ставляться й до покійного президента Вільсона й до Франції, яка допомогла їм утворити навіть осередок кожної держави — армію, на чолі генерального штабу якої й досі ще стоїть один із заслужених французьких генералів. — Все це речі дуже відомі та цілком природні, й трудно думати, щоб Україна, стаючи на ґрунт самостійності, уникла цього шляху.

Скажете, що не варто навіть про це серйозно говорити, що це ясно само собою? Але почитайте „Нову Україну“ й побачите, що принаймні панове редакторі до цього місця ще не дочитали книги життя, або може й читали — так забули. І мусимо їм нагадати той час, коли всі у нас розуміли вагу міжнародньої політики... Хто не почував себе дипломатом в 1919 році? Хто не рвався за кордон з „високих політичних міркувань“? Колишні міністри й кандидати на „директорів“ — і ті (не знайшовши собі відповідних їх рангові посад) погоджувались навіть на ролі звичайних „аташе“ при наших місіях. Аби бути дипломатом!... Звичайно, крім високих міркувань, бралися на увагу й інші мотиви (люде — завше люде!): „не пропадати ж тамдесь, на Україні, разом з Петлюрою, таким великим і потрібним для України людям!...“

Але часи змінилися, наші невдачі перетворилися в справжню трагедію. Наші міжнародні відносини, наші відносини внутрішні (Велика Україна й Галичина) заплуталися в такий клубок, розрубати якого не легко. Прості лінії нашої політики 1917—18 років загубилися й щоб далі знайти той слід, на якому мусимо прокладати стежки нашому народові, потрібно й сміливості, й розуміння політичних європейських відносин, і витривалості духа. Сталося так, що ми опинилися між молотом і ковадлом, між московським большевиком, що затоптав нашу самостійність, перетворив-

ши її у фікцію, і Польщею, яка, захопивши значну частину української землі, переводить там безоглядну політику національних утисків. За такої ситуації труднішими стали міжнародні комбінації для українських політиків. Крім того — тут, у цій сфері, легко можна підорвати свою популярність — доброзичливе до себе відношення серед закордонних чинників. А тут ще скарбниця „У. Н. Р.“ спорожніла. Практичні люди почали шукати собі інших засобів для життя, а щоб знайти їх — найліпше тихо сидіти, відступитись од усяких міжнародних концепцій та, знов вернувшись до колишньої — правда, більш обґрунтованої на той час політики до 1917 р. — гордо спіратись на „сили власного народу“. Так воно виходить і „благородно“ й досить таки вигідно...

Колись, до 1917 року і в 1917 році, ми дійсно свідомо стояли на позиції спірання виключно на власні сили, бо ми тоді всі вважали, що час для проголошення ідеї самостійності ще не настав. Треба було підіймати дух народній, треба було зясувати сили. Все це перейшло раптово, бурхливо, й *fatum* історії поставив нас ясно на шлях самостійності, а разом з тим на шлях широких міжнародних відносин і інтересів. І коли поодинокі політики устно чи навіть і на письмі зрікаються цих міжнародних відносин, то чи не стають вони несвідомо, а може й свідомо, тільки не голосно, на старий шлях автономізму? Хто знає, чи не готують вони собі шляхи для повороту... до Харкова...

II.

РІК 1920-ий.

Але як виправдують свою високоблагородну позу панове з „Нової України“? — Вони з усією силою нападають на уряд У. Н. Р. за його політику 1920 року. Вони тикають пальцями на польський договір і штучно зводять всю політику У. Н. Р. до цього одного пункту. Вони обрали цей момент нашої офіційної політики, бо добре розуміють, що на цьому шляху можуть найлегче заробити... дешевої популярності.

В короткій статті не маємо ми змоги докладно освітлити всю міжнародню політику У. Н. Р., але згори ясно, що договір 1920 р. це тільки епізод в загальній великій, хоч може й трагічній боротьбі України за незалежність. Коли для здобуття її потрібні перш за все сили свого народу, свідомість його й віра в себе, то — як ми вже це зясовували — потрібна й допомога з боку закордонних чинників. Де її було шукати?!

Беремо конкретну міжнародню ситуацію 1919—1920 року. Україна окупована силами Р. С. Ф. С. Р., признаний народом законний її уряд мусить виїздити за кордон, а влада на Україні переходить до окупаційного совітського „уряду“. Уряд У. Н. Р. продовжує боротьбу й ясно бачить, що більшовики мають ворогів і серед великих держав, і то саме серед переможців, серед

Антанти. Скоро зясується однак, що Англія пробує навязати зносини з більшовиками, тоді як Франція (до кабінету Ерію) й Сполучені Держави Америки ставились до них абсолютно вороже. З цих двох великих держав Американські Держави стоять досить твердо на ґрунті єдності Російської імперії, в якій вони бачать союзника проти Японії. Навпаки, Франція, що в 1917 році навіть визнала Україну, не займала в цьому відношенні ясної позиції й готова була признати всякі готові факти: чи неподільність, чи федерацію, чи й повний розпад Російської імперії. Цілком ясно, що У. Н. Р. доводилось звернути свою увагу на Францію, яка коли й не допомагала активно, але, вичікуючи, давала певні обіцянки й залишала українську політику для себе в резерві. Але Франція вже мала своїх союзників на сході: Чехословаччину, Югославію, Польщу й Румунію; свою загальну європейську політику й свою антибільшовицьку лінію ставила вона в суголос з політикою й інтересами цих держав. З цих чотирьох держав Чехословаччина й Югославія не мають спільних кордонів з землями, захопленими більшовиками, й таким чином мають змогу триматись поки що далі від активної боротьби, а так само від активної приязні з московським урядом. Інше було становище Польщі й Румунії. Перша вела війну з більшовицькою державою, друга кілька разів була на передодні її. Як мав поставитись уряд У. Н. Р. до цих двох держав, з якими ми маємо такі складні порахунки?

Уряд вирішив це питання так: борючись за самостійність України з її головним ворогом — Червоною Москвою — Україна не має сили одночасно продовжувати боротьбу за наші землі з Польщею й Румунією. Уряд У. Н. Р. основне своє завдання бачив завжди в боротьбі за самостійність України, вважаючи, що здійснення своєї державності єсть одинокий вихід для розрішення всіх інших наших національно-територіальних питань. При такій ситуації, орієнтуючись до того на Францію, приходилося зріктися (тимчасово чи на завжди — це інша річ) розрішення своїх суперечок з нашими західними сусідами; навіть залишаючи на стороні Францію, цілком ясно, що битись відразу на всі фронти неможливо. Й всю силу народньої енергії треба кинути в один бік, і саме на схід, на здобуття нашої державності. От той загальний ґрунт, який привів до встановлення мирних відносин з Румунією та до договору 1920 року з Польщею, що викликав і викликає проти себе таку гостру критику. Ця критика, з огляду на невдачу всієї акції 1920 року, може бути цілком законною.

Але перше, ніж критикувати, кожний Українець мусить дуже добре зрозуміти й затамувати одно: в 1919—20 і дальших роках — той, хто справді, реально хотів боротись за самостійну Україну, мусів прийняти цілком логичну міжнародню концепцію уряду. Ми мусимо ясно розшифрувати всіх тих політиків наших, які, критикуючи політику У. Н. Р., в той же час говорять, що вони борються за самостійність. Це або певне „недомисліє“, або свідоме

неправда, бо хто відмовляється ходити широкими шляхами міжнародної політики, той неминуче приходить до повної інерції, або до безплідної фразеології „Нової України“, або до СССР і до одказу від самостійности.

Тепер — що до критики договору 1920 року. „Переможців не судять“, а переможений завжди винен. Тяжкі історичні обставини привели нас до катастрофи тої політики, яка від того в основі своїй не стала ні дурною, ні злочинною, ні протинародною. Але ж та критика, яку ми досі чули, спрямована не на той шлях, куди слід.

Вигороджуючи себе, кожна партійна група й окремі особи показують один на одного пальцями й говорять: „он той винен“. А між тим документи можуть легко виказати, що майже всі партії (і в усякому разі й С. Р.), так чи инакше, до того й свою руку приклали та в свій час апробату на договір дали. Декому дуже хочеться забути один з найважливіших моментів цієї доби. Коли Голова Директорії С. Петлюра з військом прийшов до Києва — в травні 1920 року — він там звернувся до осередку нашого громадянства, який там існував і який ще раніше розкидав свої сітки по всій Україні. І цей центр, що при тих обставинах мав безперечно дуже великий авторитет на Україні, дав апробату політиці уряду У. Н. Р., цей же центр переформував уряд і дав своїх людей з Прокоповичем на чолі. Ці факти ми добре мусимо пам'ятати.

Критики міжнародної політики У. Н. Р. (й особливо Галичане) говорять завжди, що цим договором уряд віддав (чи „продав“) Галичину й Волинь Польщі. Це знов неправдивий закид. Галичину уряд нікому не віддавав і не міг віддати, бо вона йому не належала. Правда, 4/І 1919 відбувся акт урочистої злуки, та Галицький уряд по тому акті все робив, щоб підкреслити й перед чужинцями й перед своїми, що існує дві українські республіки: західня й східня. Доказів на те, колиб їх було потрібно, більше ніж багато. Я сам, як член делегації в Парижі, був свідком страшної боротьби між покійним Г. М. Сидоренком, що сам стояв на ґрунті єдиної республіки й акту 4 січня, і Панейком, представником Галицького уряду, що обстоював незалежність і своєї республіки й своєї делегації, яку він, всупереч Сидоренкові, після страшних сцен, таки відділив, найнявши навіть зовсім окреме помешкання й виготовивши окрему печать (літо 1919 року). Коли весною (початок травня) не було галицьких представників у Парижі й Сидоренка зі мною запросила відома комісія генерала Боти на засідання, де ми дали вичерпуючі відомості, обороняючи Українську Галицьку Армію — то вже тоді Панейко, коли повернувся до Парижу, страшенно був обурений нашим виступом, і то не по суті наших розмов (з цього боку він не міг нам нічого закинути), а по формі: як сміли ми, „закордонці“, виступати в імені Західньої Республіки!

Отже, коли критику договора спрямовують в цей бік — то вона мало має підстав: Галицький уряд хотів вести політику зовсім

окремо, в особі Панейка дуже часто вів її навіть таємно й благав нас дати їм спокій і не займатись галицькою справою. Що ж дивного, що нарешті уряд У. Н. Р. мусів погодитися з цим і залишив галицьку справу на розрішення міжнародних чинників, в справедливості яких вірили тоді не тільки ми, але й сам Диктатор Петрушевич. — Таким чином Галичини ніхто не продавав. А коли до цього були які сумніви, то між иншим і мої заяви, яко повноважного представника У. Н. Р., цілком розясняли справу. На засіданню комісії Ліги Націй в 1920 році, під головуванням Нансена, мені, яко представникові уряду У. Н. Р., довелося зазначити, що мене не уповноважено говорити в справах Галичини, які поставлено на розрішення міжнародних чинників. — Кожна об'єктивна людина з цього зрозуміє, що, не маючи змоги вимагати приєднання Галичини до Великої України, уряд цим самим зовсім не хоче віддавати її Полякам, а згідно бажанням самих же Галичан — залишає їм самим спробу відстояти своє право перед міжнародними чинниками. А в розмовах з польськими дипломатами я (як і інші наші дипломати) не раз підкреслював, що без справедливого розрішення справи галицької нормальних відношень між Україною й Польщею ніколи не буде. Але ще один момент в цій справі: коли уряд обмірковував договір 1920 року, він мав на увазі зпершу інший плян: одстояти конкретно автономію Галичини, не маючи певности, що їй доведеться здобути щось більше. Ситуація була така, що тоді уряд міг реально здобути цю автономію. Але галицькі ж офіційні політики рішуче одкинули цей плян, і урядові У. Н. Р. при цій ситуації нічого не лишалось, як усунутись від цієї справи й відмовившись від неї цілковито на вимоги самих же галицьких чинників — покластися на Лігу Націй чи інші міжнародні чинники, на які покладався й Галицький уряд — в справі її розрішення.

Що до західньої Волині, то договір встановляв лише тимчасову окупацію її Поляками; в майбутньому передбачався повний перегляд цих кордонів. І тільки Ризький мир з більшевиками поставив це питання на зовсім інший шлях...

Мушу ще додати, що всякі поголоски про ідеї федерації з Польщею — це просто дурна вигадка, бо як раз саме цим договором 1920 р. нова Польща урочисто зрікалася своїх претензій на „історичну Польщу“. Після 1920 року пройшло багато часу, договір був порушений і остаточно знищений Польським урядом у Ризі. Цим, звичайно, не знищено різні інші зобов'язання з боку бувших союзників, але й їх, на жаль, Польща не додержувалась. Міжнародна ситуація теж переминяється, з'являються такі нові антибільшевицькі сили, як Англія часів Балдвіна. Можна тепер багато дечого сказати й критикуючи стару акцію 1920 року, й шукаючи нових шляхів для боротьби за нашу незалежність. Дещо з тої минулої позиції ми маємо змінити, дещо одкинути. Але все це не змінить сути зачепленого тут питання: не зважаючи на неуспіх, на невдаість і невміливість нашу в переведенню політики 1920 року, без огляду на грізні й фатальні перешкоди, що повстали на нашому шляху, — цю політику ми мусимо вва-

жати не за чиюсь персональну і дотого „антигромадську“ вигадку, а за певний логичний етап, — етап дотого ж далеко не перейдений — в нашій великій, затяжній, часами такій трагічній боротьбі за нашу державність.

Олександр Шулгин.

З ІНТЕЛІГЕНСЬКИХ НАСТРОЇВ НА УКРАЇНІ.

Чи читали ви казку Салтикова-Щедріна про карася-ідеаліста, який був переконаний, що його шука не посміє ззісти, бо він „слово таке знає“. І коли зустрівся довелось карасеві з щукою, то він відважно запитав її: „а чи знаєш ти, що таке чеснота?“ („добродѣтель“). Тут сталося щось несподіване. Щука від здивування роззявила рота й непомітно для себе втягла разом з водою й ідеаліста-карася в свою пащу. Так і не почув бідолашний карась відповіді на своє великорозумне запитання.

Сучасна „ідилія“ на Україні, залицання большевизму до української інтелігенції й позиція деяких груп нашого „освіченого громадянства“ показує, що історія карася й щуки може повторитися, але ще в більше трагічній формі. Розуміється, в умовах повного викорінення вільної преси під большевицьким режимом, трудно дати синтезу інтелігенських настроїв на Україні. Доводиться покладатися на листи з України та почасти на большевицьку пресу. Такий метод шукання істини нагадує „неповну індукцію“. Але відомо, що неповна індукція часто приводить до точних і вірних висновків.

На черзі дня в большевицьких „ударних завданнях“ стоїть „смичка“ з інтелігенцією. „Смикнули“ робітника й селянина, тепер почнуть „смикати“ інтелігенцію. О, пануюча на Україні окупанська олігархія дуже добре знає ролю української інтелігенції в народньому русі. Сам комісар Мануїльський одного разу констатував, що на Україні в повстаннях проти большевиків перед вели українські інтелігенти: 80% повстанських отаманів були з народніх учителів. (Див. „Дело центр. комитета укр. есеров“. Київ 1921 р.)

Навязати звязок з цією силою, що була душею огненного протесту народа проти чужої окупації, большевикам дуже й дуже хочеться. Тому комуністичний рибалка розкидає скрізь вудки з написами: „українізація“, „дорога народньому учителеві“ і т. д. Все це робиться з ціллю неутралізувати політичну активність української інтелігенції або й зовсім перетягти її на свій бік. Поки що це не дуже вдається. Від імені інтелігенції виступають „самоотвержені малороси“, всякі Христюки, Чечелі, які й розписуються „за грамотних“ у відданости до гробу „радянській владі“ й Компартії. Але буває й гірше. Дехто з рядових інтелігентів на Україні під впливом того, що тепер на підставі декрету про „українізацію“ вже не дуже страшно навіть на ву-

лицях говорити „собачою мовою“, починає виводити з цього цілу „філософію історії“: як би, мовляв, добре було, коли б не билися з большевиками, а то скільки крові пролилося! Інший визнає „помилкою“ боротьбу з російськими окупантами, бо, мовляв, бачите ж — большевики самі починають заводити українізацію й навіть партію свою хочуть перевернути на українське...

Словом, починається відродження *sui generis* українофільства, проти якого ще 50 років тому вів боротьбу Драгоманів: пісня, театр, ще школа сюди-туди, але політика! Ні, ми „безпартійні“ й „співчуваємо“ самодержавію..., то пак „радянській владі“.

Я читав листа, в яким один недорізаний інтелігент пише з України, що якби большевицька влада не мала коріння в масах, то вона б не держалась. А тому він стоїть за „лояльність“ до московської окупації. Ідучи за такою „аполітичною“, „лояльною“ логикою, треба б було миритися з царським режимом, бо він існував аж 300 років, значить — „мав коріння в народі“.

Навіть в обставинах ліквідації Української Компартії (У.К.П.) проглядає цей модний „лояльний“ кретинизм. Провідників У.К.П. було заарештовано на початку 1925 року. Що б ми сказали про того революціонера за царського режиму, який, щоб визволитися із тюрми, взяв би й записався — ну, скажемо, в „Союз русского народа“? А чи не те, приблизно, зробили лідери У.К.П., які передали на вирішення Комінтерну свій „спір“ із К.П.б.У.? Й потім вступили в цю ворожу Україні партію!

Думка українського інтелігента стоїть на розпутьті. Приголомшений подіями, він поглядає на всі боки й шукає стежки. Бачить, що в Румунії й Польщі в багатьох відношеннях Українцям живеться ще гірше, чим під Росією. Він не бачить перспективи для утворення незалежної України в сучасності й готовий миритися з існуючим сурогатом „самостійности“, з У.С.С.Р. Але вибирати „найменше зло“ це одно, а інше — виправдувати те зло. Інтелігент забуває, що ті уступки, які роблять большевики українському рухові — є результатом політичної сили цього руху. Він викидає з пам'яті всі перипетії боротьби за мінімальні права української мови, яку большевики на початках свого панування просто називали „петлюрівською“. І серце недобитого інтелігента радіє навіть, коли большевики видають органи українською мовою під „істиною русскою“ назвою „Змичка“.

Візьмім інтелігента-учителя. Він мусить, очевидно, викладати в школі дітям всю большевицьку „політграмоту“, розяснити, як „Центральна Рада продала Україну Німцям“, а „Директорія — Антанті“. І в наслідок „аполітичності“ й „лояльності“ нашого інтелігента викривляється ціла перспектива української визвольної боротьби: найкращі, найгероїчніші моменти цієї боротьби об'являються за „бандитизм“. Іноді аж страшно стає. Я згадую, як московські царі, граючи на „страсти к чинам, а особливо к жалованью“ української шляхти (інтелігенція 17—18 віків), зуміли одомашнити її й поставити на службу російській державній ідеї. Правда, тепер існує ніби С.С.Р.Р. і „всесвітня революція“,

а по суті та ж сама „єдина, неділима“ штука, яка ковтає карасів-ідеалістів.

Нашим занадто „аполітичним“ інтелігентам на Україні треба твердо пам'ятати одно: щоб ради „лояльності“ до большевиків вони не виявили своєї нелояльності до української нації. Культура без політики в сучасних українських умовах — це солодка страва для того, хто ще не обідав. Треба раз навіки попрощатись з давно пережитим українофільством, що українська мова й культура цінна не сама по собі, а для „лучшево усвоєння літературнава русскава язика“, або в сучасній транскрипції — „для кращого проведення ідей компартії в українські робітничі й селянські маси“.

Не „лояльністю“, а політичною роботою, зв'язком з масами, їх організацією в політичні партії, політичною активністю доб'ємося ми повноправності для своєї культури. А інакше все будемо залежати від панського теплого слова...

Ми знаємо, які труднощі представляє найменша політична робота під большевиками. Але тут іде мова не про небезпеки, а про питання життя й смерті для цілої нації. В сучасних обставинах неорганізована політично нація є труп.

Може я помиляюсь. Можливо, що опортунізм зовсім мало зачепив українську інтелігенцію під большевиками. Але ці, може й поодинокі факти, є. З цим явищем „аполітичності“ треба як найгостріше боротися, щоб воно не поширювалось. „Аполітизм“ і „культура“ — це казочка для малих дітей. Це диспути карася з зубатою щукою, які кінчаються тим, що „культурний“ карась опиниться в череві свого політично організованого й підготованого опонента.

П. Феденко.

ПОЛІТИЧНІ ЛИСТИ.

II.

Мушу надати черговим „Політичним Листам“ полемічного характеру. Не люблю цього жанру, але нема що робити; громадські справи також іноді потребують вентиляції.

Зазначимо межі полеміки. Це — новий фронт та його новий орган — празька „Нова Україна“.

Вважаю празьку „Нову Україну“ новим органом ось чому. Попередню, берлінську „Нову Україну“ видавав і редагував так званий революційно-демократичний фронт. Цей фронт складали, правда, тільки четверо людей, але тому, що серед них був Вол. К. Винниченко, вони могли пишно говорити про себе словами російського поета: „Немного насъ, но мы — славяне“. З цього часу цей фронт зійшов на пси. Більша й найважливіша частина його, а саме — Вол. К. Винниченко, як це траплялось і раніше в політичній кар'єрі вславленого письменника, плигнув кудись до невідомої лівої далини; з д. Шаповалом Микитою сталося теж

щось недоладне: не то він вигнав усіх с.-рів із с.-р. партії, не то його звідти виштовхали. Інші двоє людей, д. д. Галаган та Григорійв, оскільки відомо, сиділи, не плигаючи, на своїх місцях, але й їм, разом з д. Шаповалом, довелося змінити своє амплуа, і вони всі троє, як один, із громадських діячів в одну мить перетворились в соціологів. Оці соціологи заклали новий революційний, демократичний, соціалістичний і ще якийсь фронт та стали редагувати пражську „Нову Україну“, з метою створити українську „націю — факт“, — бо до них, бачте, такої нації не було, — а створивши оцю неіснуючу ще націю, визволити її від окупації чужинців, за допомогою нового Союзу Визволення, що закладений нібито в Америці, маючи своїм статутом одну з американських статей д. Шаповала. Визволена Україна мусить стати трудовою республікою, з трудовими радами та з трудовою демократією. Щастить Україні на трудовиків: досі ми мали одного трудового Ліпінського, тепер з ним конкурує ще й трудовий Шаповал.

Хто вони — ці троє людей? Почнемо з тих, про кого треба менше говорити.

Д-ій Галаган. Давній рядовий с.-д., з постійною працею в партії. За часів революції стояв на добрій національній лінії; потім, як представник „петлюрівського“ уряду в Будапешті, достойно репрезентував У. Н. Р. за тяжких політичних обставин на Угорщині. Розійшовся з урядом у поглядах і, як подобало, пішов до демісії. Був у Відні головою „петлюрівського“ зїзду парламентарів. Переїхав до Праги, і тут його якась лиха муха вкусила. З причин, мені невідомих, посварився з своєю партією, заклав самостійну с.-д. групу з двох-трьох людей і опинився в згаданому вище фронті берлинської „Нової України“. З того часу поділяє долю двох своїх товаришів, докотившись разом з ними до „соціології“. Але й тут, будь що будь, він захоче певні риси тої пристойности, що характерна для його попередньої чинности. Ставши соціологом, він не призначив себе директором і не взяв на себе жадної провідної наукової ролі, хоч, порівнюючи з двома другими своїми товаришами, по освіті своїй мав на те більше права, ніж ті двоє разом. Може як раз в цьому й криється причина ріжного поступовання та ріжної самооцінки трьох соціологів. Так само і в „Новій Україні“ д. Галаган взяв собі такі політичні теми та обробив їх у такий спосіб, що, наприклад, його „Ліквідація У. К. П.“ моглаб бути надрукованою і в „Укр. Вістн.“ Це, звичайно, не тільки не позбавляє д. Галагана від політичної та громадської відповідальности за ту загальну лінію, що він на ній стояв у своїй пражській діяльності, але може й побільшує її, бо кому щось дане, з того й вимагається. Принаймні так говорить Святе Письмо.

Д-ій Григорійв. Прізвище це має недобру славу на Україні, але це не той Григорійв. Пражський д. Григорійв, оскільки нам відомо, нікого не вбив, хоч де з ким і бився. Поза Прагою його знають дуже мало, і взагалі його діяльність мало відома, бо невидатна вона. Був колись членом Тупа, себто працював поруч

з тими людьми, що він їх тепер зве авантюристами, реакціонерами, буржуями, то-що; стояв під тими самими гаслами про зверхність національних інтересів, що їх тепер його вождь і товариш хотів би розтоптати кінськими копитами. За часів революції був головою одного з численних тоді „Совітів“, і здається, це був вершок його політичної кар'єри. У Празі виявив себе політичним та громадським діячем, — в який спосіб, про це сказано нижче, в статті К. Оса. Дрібний популяризатор чужих думок, відчув себе в Празі д. Григорійв також і вченим, писав темні речі про соціалістичну мораль, про ідеологію народницького соціалізму, себто про с.-рів, а в останньому своєму прилюдному докладі обережно зкинув, за непотрібністю, цей рід соціалізму на громадський смітник і виявив бажання заснувати єдину соціалістичну партію, хоч така партія давно вже існує на Україні й визнана соціалістами цілого світу. Многолітні літературні вправи д. Григорійва не вимагають детальної характеристики; вона в свій час була дана В. К. Прокоповичем. Це — безбарвна, часто недоладна писанина для „соціалістичних“ дітей молодшого віку. Цей учений призначився тепер Директором Одділу Народознавства в Соціологічному Інституті.

До першого числа празької „Нової України“ д. Григорійв дав дві статті: одну про „Німеччину, Росію та Україну“, другу — про „Петлюрівщину“. Ця остання, правда, має підпис „Гр. Наш“, але псевдоніма розкрито самою „Новою Україною“. У першій з цих статей, представник партії, що свого часу безоглядно орієнтувалась на Німців і склала з Вільгельмом договір, тепер у рішучий спосіб виступає проти якої будь можливості такої орієнтації. Аргументів у автора не дуже багато, але нехай в них розбіраються наші трудові монархисти з Берліна, — їм все одно більше нема чого робити.

Другу свою статтю д. Григорійв присвятив „Петлюрівщині“. Петлюрівщина, як історичний процес та історична епоха, явище дуже складне і ще зовсім не досліджене. Має воно надто переплутані, — бо живі й чинні, — лінії, часом героїчно-вабливі, іноді близькі до огиди. Далеко не все в цьому явищі покривається іменем Петлюри, бо то був стихійний процес, що його творили і творять різнобарвні елементи української нації, і творили іноді хаотично, а часто й несвідомо. Чому над цією стихією запалало ім'я Петлюри, перейшло до сусідів, прокотилось по світі? Чому не сталось цього, скажемо, з іменем Грушевського, що мав у минулому непорівняно більше заслуг перед українством? Чому не пощастило Винниченкові, славному письменникові, що мав усі преференси перед Петлюрою, як перший прем'єр, голова Національного Союзу та перший голова Директорії? На ці питання в свій час дадуть ясну відповідь історики та соціологи (справжні). Але й нам, сучасникам, видно де-які риси цієї відповіді. На мою думку, сталось це тому, що Петлюра був єдиним справжнім політичним діячем, єдиним справжнім державним мужем серед тих людей, яких бурхливі хвилі епохи по черзі висували на чоло українського руху. Для прикладу візьмемо хочби склад

Директорії — верховної влади, обраної Національним Союзом та ствердженої Трудовим Конгресом. Голова її, Вол. К. Винниченко, заплутавшись у фантастичних проєктах наподоблення большевиків, дуже скоро на просто утік, давши заповіт орієнтуватися на Антанту, а решта членів Директорії, обравши Петлюру головою, постановою своєю вважати недійсними всі рішення Директорії, коли на них немає підпису Петлюри, дала сама собі таке політичне *testimonium paupertatis*, що про них, як про політичних діячів, і говорити поважно після того не випадало. Так до них і поставилось ціле українське громадянство: про них просто забули, що вони колись були членами Директорії. В історії інших народів теж траплялись такі випадки. Хто, наприклад, із французів пам'ятає імена членів революційної Директорії? Хіба що тільки професори історії, — а серед тої Директорії були люде трохи більші (не по зросту) за д. д. Шевця, Макаренка чи О. Андрієвського. Знайшовся, правда, юрист, що хотів було витягти забутих Директорів із безвісти. Це був С. П. Шелухин, що в своїй брошюрі чисто, як вода в склянці, доводив, що Петлюра — беззаконник, а д. д. Швець, Макаренко та О. Андрієвський — найзаконніші представники українського народу. Але шановний сенатор, завзятий та палкий українець, ще з Крушеванивських часів був відомий, як автор несподіваних, безнадійних та непотрібних концепцій, а тому й до директорської його концепції ніхто не поставився уважно, і д. д. Швець, Макаренко та О. Андрієвський, як стародавні Фіванці проф. Іловайського, „впали въ прежнее ничтожество“. Тепер їх, вкупі з сен. С. П. Шелухиним, витягає знову на світ Божий д. Григорійв, але нових аргументів до того не додає, а тому тих, хто все таки зацікавився концепцією С. П. Шелухина, одсилаємо до його брошюри та до відповіді на неї сен. Шиянова.

Як уявляє собі д. Григорійв розуміння, чи як він пише „тямку“ Петлюрівщини? Властиво кажучи, не уявляє ніяк. У статті немає характеристики епохи, не сказано нічого про творчі процеси, що одбувались за цей час. Усе й усі були — анти та контр. Анти-демократи, анти-громадяне, контр-революціонери, то-що. По думці д. Григорійва, це був розкладовий період, і його треба просто закреслити й розпочати все знову, — явна річ, на трудових основах. Треба прочитати цілу статтю, щоб уявити собі всю її односторонність, неадаптованість та невміння розбиратися в матеріалі. Д-ій Григорійв слідує цілу історію Петлюрівщини, але слідує її так, як та людина, що йшла за Наполеонівським військом, не бачила ні одного бою, а примічала тільки те, що зостається після людей, коли вони у великій кількості де-який час перебувають на якомусь одному місці. Так, він закріпив отаманію, але не побачив, що в той час утворилась героїчна українська республіканська армія, імя якої золотими буквами записане в історії нашої визвольної боротьби. Вгледів „єдинодержавіє“ Петлюри, а не побачив того, що за час його головування викристалізувалась У. Н. Р., не з „диктатурою рад“, а в європейському значінню цих слів. Побачив договір з Польщею (про значіння якого

дивись ст. проф. О. Я. Шульгина), а не вгледів могутньої боротьби на життя і смерть з найсильнішим ворогом української державности — червоною та білою Москвою. Говорить про "дрібничковість" особистих інтересів різного роду урядовців і мовчки переходить біля того, що ті самі кола на вигнання, серед голоду й холоду, зліювали тверді традиції демократичної республіки, і т. и., і т. и.

Д-й Григорій знайшов "головну прикмету Петлюрівщини"; це — "антигромадськість". Хто творив Петлюрівщину, себто і "антигромадськість"? Читаємо у д. Григорія, що творили, крім самого Петлюри: "Ковенки, Хомодовські, Чайківські, Коновальці, Палієнки, Самосенки, Юрки Тютюнєнки, Остапенки, Ніковські, Прокоповичі, Славінські, Мацієвичі, Лівицькі, Левки Чикаленки, Пилипчуки, Ковалевські, Романченки, Мазепи, Феденки, Мартоси, Безпалки, Христюки, Ковалевські, Паливоди, Матюшенки"; в інших місцях статті до цього синодику додано ще багато інших прізвищ, — одно слово, всі скільки будь помітні діячі військові, громадські, політичні та урядові, крім С. П. Шелухина та двох-трьох інших; всі буржуазні партії, всі с.-ф. та "соціалістичні партії" (с.-д. та с.-р.) в цілому. Забув д. Григорій до цього перелічення додати й Київський Громадський Комітет, що в 1919 — 1920 р. р. організував цілу Україну. Забув додати він також, що до цього спричинилась і ціла українська нація, бож широкі народні маси ще в кінці 1918 року хитнулись під прапор У. Н. Р., що під ним став Петлюра, в тяжких боях три роки загинули за той прапор, загинувають і зараз.

Порівнює д. Григорій Петлюрівщину до Хмельницьчини та Мазепинщини. Має рацію говорити про це, бо тільки трьом людям, на протязі трьох останніх століть української історії, випав на долю той привилей, що їх іменем охрещено цілий історичний процес. Має рацію д. Григорій, говорячи, що Петлюрівщина подібна до Мазепинщини, але це зверхня подібність: там був нещасливий союз із Швецією, тут з Польщею, і там і тут чужинці й свої вживали цю назву в лайливому змісті; Мазепу анатемували в тих церквах, що він їх збудував, Петлюру анатемують ті люде, що він їх в люде вивів. Але, коли вже пішло на порівняння, то Петлюрівщина ближча до Хмельницьчини. Петлюра, слава Богу, живий, а творчий національно-державний процес ще не закінчився, а щодо невдач, то с.-р. доби Хмельницьчини (бо, по Грушевському, с.-р. існували на Україні вже в XIII ст.) співали про славного гетьмана: "А щоб того Хмеля-Хмельницького перша куля не минула"; тодішні, так мовити, гетьманці, — козацька старшина, — загрожували йому смертною карою після Берестечка; тодішні буржуї (міщане) зачиняли перед ним ворота, не пускаючи його до міста, і т. и. Щож до союзів, то назвати союз Хмельницького з Москвою дуже щасливим теж булоб тяжко. Але виходу іншого не було, і Богдан, як добрий політик, склав того союзу. Те саме, тільки *vice-versa* сталося і в наші дні: боролися на смерть з Москвою й склали тому нещасливого союзу з Польщею. Але нашу боротьбу ще

не закінчено, як того хотілось би д. Григорієву, і ми віримо, що йому доведеться ще інакше писати про Петлюрівщину, ніж він те зробив у „Новій Україні“.

Зостається нам ще роздивитись д. Шаповала Микиту. Це фігура куди складніша, ніж обидва його товариші по празькому фронту. Людина дуже здібна, енергійна, активна, з великою ініціативою й з великою здатністю знайти у кожній позиції. Це він призвів себе й товаришів своїх у соціологи, коли побачив, що інших перспектив не видно. Думаю, що колиб д. Шаповал в який-будь несподіваний спосіб опинився, скажемо, на мертвому місяці, то він і там би в скорому часі заклав трудовий фронт, заснував Громадський Комітет, видавав „Нову Україну“ й закінчив би скандалом. Не можна сказати, що вся його ініціатива та енергія спрямована на лихо. Навпаки, його завше тягне до доброго національного діла, і в цьому напрямі в нього спалахують іноді блискучі ідеї. Уся празька його діяльність тому доказом, але ця сама діяльність доводить і цілком протилежне. Якесь закляття лежить на всій його чинності. Інституції, засновані з його ініціативи, змагаються, майже з першого дня, відсепаруватись од нього, а коли не одсепаруються — гинуть. Так само й люде: од нього втікла та сама с.-р. група, що він її виплекав власними руками. Втік од нього навіть і Вол. К. Винниченко, а той бачив світа; не можу ручитися, що з часом не втечуть і останні два його товариші по фронту. Нема такої справи, яку б д. Шаповал перевів, не попсувавши; навіть свої поезії, досить пристойні для свого часу, він засмітив віршами на кшталт гімна: „Гей, свиното!“ „Така вже його вдача,“ кажуть люде. Не маю охоти розбиратися в якостях вдачі д. Шаповала, а дотого гадаю, що причина полягає не в тому. Вдача не дуже заважає, коли є в людини справжнє знання, громадська вихованість, усталені принципи, повага до чужої й до своєї думки, до чужої й своєї праці. Коли б д. Шаповал виявив означені риси у своїй політично-громадській та іншій праці, то вдача йому б не завадила. Але у нього цих рис не видно, й тому то все його громадсько-політичне будівництво йде порохом та димом.

Хто такий д. Шаповал Микита по своїх політичних переконаннях? Це дуже тяжко означити. Полемізуючи з польським соціалістом Голувком, д. Шаповал протестує проти того, що він коли-будь був російським с.-р. Має рацію протестувати; нам, старшим українцям, відомо, що до великої війни д. Шаповал, зостаючись завше українцем, своїми політичними поглядами зовсім не був близький до рос. с.-рів, а скорше — до правих октябристів, а то, може, й до Союзу русского народу. Що він робив за війни, мені невідомо. У 1917 році по Україні, разом з революцією, прокотилася с.-рівська примара. С.-рство — це європейський соціалізм у тій його деформації, яку було йому історично надано великоруськими національними умовами життя. Яке майбутнє с.-рів у Великоросії — не знаю; але на Україні не було, нема й не буде для нього ніякого ґрунту, — вся національна українська природа кричить на гвалт проти цієї форми соціалізму, накинutoї з півночі.

Тому то ця примара так само швидко зникла, як і з'явилась. С.-Р. партія зщухла, розпустила сама себе, розбилась на десятки гуртків, і врешті зараз уже годі розібрати, чи той, хто себе ще зве с.-ром, справді с.-р., чи щось інше, часом дуже небезпечне. Серед лідерів цього с.-рства, взагалі дуже бідного на інтелігентні сили, опинився й д. Шаповал. Разом з с.-рами скуштував він усієї слави й неслави. Був міністром, опинився потім у галицькій (українській) тюрмі за спробу „перевести“ с.-р. земельну програму в Галичині; працював, як радник, у „петлюрівській“ місії в Будапешті і, заплутавшись там з большевицькими моментами, втік під гостинне крило „петлюрівської“ празької місії. Про перші його плани що до праці в Чехословаччині говорити зараз не буду. Нагадаю тільки, що скоро після того він, разом з проф. Грушевським та іншими, визнав большевицьку владу на Україні легальною, а себе зачислив до легальної опозиції тієї влади. Це сталося тоді, як Україна горіла у вогні повстань, коли українська армія та українське селянство гинули в боротьбі з переважними силами червоних окупантів. З легальної опозиції д. Шаповала нічого не вийшло; він посварився з Грушевським і заклав свою власну групу с.-р. у Празі. З цього часу розпочинається тут його громадська діяльність, що схарактеризована нижче, у ст. „На емігранські теми...“ Часом, коли я перебирав у голові всі періпетії політичної кар'єри д. Шаповала, мені приходила думка: чи нема тут якоїсь своєрідної еволюції? Розібравшись у цих фактах, мушу, однак, констатувати, що, на жаль, ніяких елементів еволюції в них не знайшов, а знайшов саме звичайнісіньке політичне плигання з боку на бік. Більше того: дійшов я до висновку, що всі оці плигання не останні, і куди плигне д. Шаповал у майбутньому, він і сам про те, мабуть, добре не знає.

Тепер д. Шаповал став директором високої наукової інституції. Коли б він того не зробив, мабуть я знайшов би для своїх листів іншу тему, не дивлячись на те, що написано в „Новій Україні“ по моїй та груповій адресі. Бо більше засмітити українську справу, ніж то було зроблено ним за той час, поки ми мовчали — він вже не міг. Але тепер д. Шаповал винайшов для своєї чинности нову ділянку, яку він досі, на її щастя, обминав. Ходять чутки, що д. Шаповал написав за цей час кілька томів по соціології. Можливо, перо його пише, як муха дише, й він може скільки хочеш написати, на яку хочеш тему. Але я тих книжок не бачив, а чутки — не дуже то певний ґрунт для якогось присуду, особливо в наукових справах. Далі, д. Шаповал оголосив курс викладів з соціології. Гострі чеські язика кажуть, що це буде курс не соціології, а микитології, та знову ж таки — курсу цього ще ніхто не чув, а язика, хоч би й гострі, також не можуть бути ґрунтом для присуду. Але мабуть таки Чехи читають українські видання, бо в „Новій Україні“ справді є багато од микитології. Досить навести хоч би один приклад.

„Нова Україна“ в безоглядний спосіб критикує наші гасла: „Нація вища за класи“, „Держава вища за партії“. Гасла ці не нами вигадані й привабливі вони не для „кобилки“ (до якої но-

воявлені соціологи чогось заводять і грецького філософа Фалеса), як гадає д. Шаповал, а для людей високого культурного й політичного рівня, бо в певних випадках ці гасла вимагають самопожертви. Гасла ці взято нами з невичерпаного багатства європейської інтелектуальної скарбниці, де вони, як дорогоцінності, переховуються й зараз, ставши вищим законом політичної поведінки. За часів великої війни під цими гаслами стали всі класи й всі партії, од реакціонерів до соціалістів включно, жертвуючи своїми класовими й партійними інтересами на користь цілого: нації та держави. Прикладів такого роду жертв можна, на щастя Європи, набрати повні жмені й із сучасної політичної дійсності. Щоб не ходити далеко, вкажу на ту державу й той народ, серед якого ми живемо. Ціла визвольна боротьба Чехословаків перейшла під цими благородними гаслами; усе існування Чехословаччини, як держави, спочиває на вірності народу цим гаслом. І Чехословаки дали справді достойний наподоблення приклад національно-державної коаліції, од клериків до соціал-демократів включно, — коаліції, що поставила собі за правило: — Ми мусимо бути в згоді, бо того вимагають наші національні та державні інтереси. —

А тим часом, ось що пишуть текстуально у „Новій Україні“ з приводу цих гасел і з приводу Ч.С.Р.:

„Нація вище за класи!

„Держава вище за партії!

„З цими „гаслами“, кажуть, можна дійти до нашої мети: української державності.

Чи можна дійти до сучасної хемії з принципом „все—вода“? Що таке нація, пане добродію? Чи не є се сума класів: $N(\text{ація}) = A + B + C$? чи по вашому $A + B + C = \text{Нація} + X$? Хіба вартість суми більша вартості своїх складників? І що це за формула: нація вище за класи? В чім і яка вищість? І при чім тут „вищість“?

„Або „держава вище за партії“, коли держава в демократії є функцією партій? Ось в Ч.С.Р. править державою, власне її складає, творить, втілює, уособлює кілька партій (пять). Ці партії і є держава, їхня організація в парламенті, уряді, технічному апараті — є держава. Значить, держава цих партій, їхня функція є „вище“ їх? Що це значить: чи „більша“, чи „краща“, чи „розумніша“, чи ще щось? Коли ці пять партій ($A + B + C + D + E$) разом творять $D(\text{ержаву})$, то чому $D(\text{ержава})$ вище $D(\text{партій})$?... Виходить, що не держава родила партії, а партії родили державу, цеб-то куркою були партії, а держава стала яйцем. Що вище: курка чи яйце?

Признаюсь, що, дочитавши до цього місця, я впав просто в розпуку од глибини ігноранства автора його та невміння робити примітивні спостереження над тим, що діється навколо. Коли людина говорить, що $2 + 2 = 5$, то з нею ще полемізувати можна; можна довести їй помилку її. Але як полемізувати з людиною, яка вас завіряє, що $2 + 2 = \text{кокосовому горіху}$? Ну, скажемо: може, автор не знає ніякої мови, крім української. Але ж і на українській мові він міг би прочитати про націю хоч би книжку проф. Старосольського; з неї б він дізнався, що виступати в друку з таким означенням нації, яке навели ми в цитаті, так само непристойно, як і з'являтися на вулиці без штанів. Дві тисячі літ, од Ісократу до Ренана та Потебні й далі, люде б'ються над тим, щоб дати означення нації, а соціолог з „Нової України“ вирішив цю проблему двома словами: „сума класів“.

Або означення держави: „державна є функцією партій“. Означень держави дано вченими мабуть не менше, ніж означень нації, але ні в одному з них немає нічого спільного з тим, що говорить „ново-український“ соціолог. Що він хотів цим сказати? Візьмемо, для упрощення, старе, загальне, всім відоме вчення про елементи, що входять до складу держави: державну владу, народ і територію. Державна влада, скажемо, може бути функцією партій; навіть одної партії, як це сталося в СРСР. Але народ? Який час потрібний, щоб цілий народ став функцією партій? А територія? Ця вже ніяк не може бути людською функцією, — з нею навіть і більшовики нічого такого вдіяти не можуть. Але нашому соціологові нічого не вадить: у нього партії стають курками, несуть яйця й т. и.

Який присуд дадуть Чехословаки, прочитавши характеристику їх державно-національної поведінки? Відповідь на це дали вже гострі їхні язики: микитологія!

На цьому можна покінчити з соціологами; додам ще лише кілька слів напівперсональної відповіді. У статті „З нагоди статті п. Голувка“ д. Шаповал „виявив“, що п. Голувко був у мене й „мав розмову“ зі мною й ще з кількома українськими діячами. Не було чого „виявляти“ д. Шаповалові. З візиту до мене п. Голувка, поважного польського соціалістичного діяча, я не робив ніякого секрету, як не робить д. Шаповал тайни з того, що він та д. Григорій кудись їздили на побачення з тим самим п. Голувком. Дуже цікавиться д. Шаповал тим, про що ми говорили з п. Голувком, і робить що до цього різні здогадки та натяки. Марно витрачає час, бо те, що ми говорили з польським політиком, не має нічого спільного з якою будь тайною. Про те саме ми говоримо у своїх прилюдних виступах, у своїх програмах, на сторінках „Українського Вістника“, то що. Ми, бачите д. Шаповале, належимо до людей, що мають мужність висловлюватись однаково: і в приватній хаті й прилюдно. У цьому, — зауважте собі, — розгадка тайни наших розмов і на майбутнє.

Ще одно слово, зовсім персональне. Д-й Шаповал робить натяк, що люде з нашої групи розпускають чутку „про угоду українських соц.-рев. з російськими й зокрема його (д. Шаповала) виставляють як ініціатора та ідеолога тієї угоди“. Ні, д. Шаповале, це не ми розпускали такі чутки. Ми добре знаємо становище цієї справи. Ви дійсно пересправляли з рос. соц.-рев. що до угоди й про це я знаю од вас самого та з того документу, що ви його мені передали свого часу: це був проєкт такої угоди з вашими власноручними вставками й поправками. Ви тоді мені сказали, що ви не підпишете угоди. Як ви зробили, я не знаю. В. Я. Гуревич натякав про щось у своїх Zwischenrufen під час вашої промови в „Обецному Домі“ на національних дебатах, і ви нічого не одповіли йому. Але я вірю таки, що ви не підписали, бо це з вашого боку було б занадто нерозсудливо. А тих, що розпускають ці чутки — шукайте ближче коло себе.

М. Славінський.

НА ЕМІГРАЦІЙНІ ТЕМИ.

Після упертої, довгої внутрішньої недуги — не тихо, а бурхливо, в конвульсіях кінчив своє життя Український Громадський Комітет у Чехословаччині. Латинці казали — „de mortuis aut bene aut nihil“. Але в наших обставинах це зовсім нездійснима річ. Бо за життя „Громкому“ в українськiм громадянстві на еміграції все мовчало, щоб „не виносити з хати сміття“ й щоб не зашкодити самій справі, яку ex officio мусіли робити керовники Громкому, виконуючи принаймні функцію „передаточного пункту“, через який ішла емігрантам допомога. Звичайно, цю німу тишу серед української еміграції невелика групочка людей із Громкому приймала за ознаку — „благоденствія“ й повного задоволення своєю діяльністю. І коли на публічних зборах і в пресі українське громадянство не ставило питання про довіря до „невеличкої, але чесної кумпанії“, яка судила-рядила в Громкомі, то це тільки піддавало запалу й завзяття цим „сміливим“ людям. Вони використали всі можливі матеріальні засоби, які їм дало офіційальне становище в Громкомі, на несмачну саморекламу, на обплъовування й затюкування всього того, що не хотіло й не могло піти під ферулу так званої „трудово-радянської демократії“. Згадати хочби збірники „Вільна Спілка“, в яких чорним по білому писалося, що „сіль землі“ української — це пара людей із Громкому, а всі інші, хто боровся за Україну проти окупантів, то „непотріб“ (який соковитий, на ярмарку позичений вираз!).

Словом, не оцінили провідники Громкому свідомої мовчанки цілої української демократичної еміграції, і уявили собі, що воно так і є, як вони понаписували у „Вільних Спілках“, в „Нових Українах“ та в інших комуністично-трудово-радянських органах.

Тепер, коли вже „przyszła kryśka na Matyska“, настав час об'єктивно оцінити ті завдання, які стояли перед Громкомом і ті способи й засоби, яких уживали в своїй діяльності вчорайші пани нині покійного Громадського Комітету. Настала пора одверто говорити — українському громадянству дійсному, а не утвореному методом à la Charovai.

Було б наївно уявляти собі, що перед Громкомом стояли лише завдання культурно-гуманітарної допомоги українській еміграції. Правда, „хитрі малороси“ із управи Громадського Комітету старалися грати на цю дудку „аполітичності“, але це їм не вдавалося зовсім, бо вони ж самі провадили в Громкомі свою групову політику фанатичної нетерпимости до всіх, що думають не по їхньому. Трудно відділити культуру від політики. Для нас ясно, що культурна допомога Ч. С. Р. українській еміграції дасть великі політичні результати для обох народів. Що до Громкому, як організації поневоленої нації, то його завданням було б не тільки клопотання про стипендії для українських студентів та про пашпорти для емігрантів, але й дбати про те, щоб час перебування на еміграції не був „пропащим часом“ для україн-

ського громадянства в національно-політичному розумінні. Що це значить? — Це значить, що мусіла б на еміграції утворитися консолідація українських сил в напрямі дальшої боротьби за самоозначення українського народу.

Констатуємо, що керівники з Гробкому доложили всіх старань, щоб такої консолідації не було, а щоб панував розбрат, недовіря й одверта ворожнеча в рядах української еміграції. П. Микита Шаповал дає навіть „теоретичне“ уґрунтування непотрібності консолідації українських політичних угруповань (див. „Нова Україна“, травень, 1925 р.). То він „визволяв Україну“ вкупі з Винниченком у „революційно-демократичнім союзі“, при чім воював не так з гнобителями України, як з українськими соціалістичними та республікансько-демократичними чинниками; а тепер, коли Винниченко дістав новий захват „morbi communistici“, „трудоий радянець“ Шаповал зі своїми підручними заходився „рятувати Неньку“ вже в новім „Револуційно-Визвольнім Союзі“ („Н. Україна“, червень 1925).

Уявімо собі, що президент Масарик, перебуваючи на еміграції в час великої війни, вів би таку політику розгону всіх політичних груп чеського народу! — Але нічого подібного! В боротьбі за самостійність Масарик працював разом з Крамаржем і з Тусаром, з Клофачем і Швеглою. Він не казав: „я сам зроблю“, не відпихав від себе активних політичних груп, як „непотріб“, а йшов разом з ними до спільної мети. (Наводимо цей приклад, як шкільну істину; нехай не подумают колишні громкомівці, що ми їх рівняємо до Масарика!)

Політика розпорошування українських сил удалася верховодам Громкому як найкраще: навіть та група, на яку спирався сам Шаповал (празькі есери) — розкололася, так що він мусів вийти з партії й ad hoc утворити свою „Закордонну групу У. П. С. Р.“ І виявилось при кінці життя Громкому, що Шаповал і його сателіти втратили всякий вплив і повагу навіть серед своїх, а що до цілого Громадського Комітету, то коли б Шаповал був хоч трохи демократом, а не трудовим радянцем, він мусів би передати справи Комітету іншій управі, яку б вибрала законна більшість Громкому. Ми не говоримо тут про так звану „есерівську опозицію“: це їхня домашня сварка з М. Шаповалом. Нас інтересує той факт, що помимо цієї опозиції Управа кол. Громкому була в меншості й напевне не була б перевибрана на новий рік.

Але диктатори Громкому не могли стерпіти, щоб щось без них робилося. „Я тебе породив — я тебе й убю“ — словами Бульби міг би сказати Шаповал. І коли після того Управа колишнього Громкому складає вину за ліквідацію Комітету на його „протишаповальську“ більшість та на своїх же недавніх приятелів есерів, то це — байка. Поки ці люде догоджали своєму однопартійцеві та йшли за його вказівками — вони були в його устах і очах „сіллю землі“. А коли навіть їм наобридло коритися самодурством зарозумілого „генія з Кобеляка“, то вже вони для нього „зłodії й розбійники“, проти яких „крайніх засобів можеш

уживати аж до холодної й огнестрільної зброї включно"! („Нова Україна" за червень, 1925 р., стор. 98).

Дійсно, „difficile est satyram non scribere"... Ще вчора Григоріїв і Паливода були сіямськими близнюками: ще позавчора разом були вони „петлюрівськими міністрами" — а вже сьогодні Ничипір Григоріїв призириливо Паливоду петлюрівцем уживає, так ніби вважає всіх українських громадян за „Іванів Непомнящих" (Див. „Нова Україна", травень, 1925).

Вина за ліквідацію Громкому лежить на Управі Громадського Комітету, на трьох його членах, які тепер виступають в тогах „соціологів" на розвеселення еміграційної нудьги. То ж вони старанно інформували, кого слід, про „злочинців та розбійників", які ніби то мали захопити Громком. Ця тривога нагадує sensationnel „атентат" на Шаповала в Подебрадах у 1923 році, який так ганебно-смішно кінчився для нього...

Tu l'a voulu, George Dandin! — словами Мольєра можна відповісти п. Шаповалові з товариством, коли він жаліється на „людську невдячність". Він сам старанно виховував отаманщину в громадській роботі, він сам, спираючись на теперішніх „злочинців і розбійників", душив усяку найменшу критику й опозицію проти свого власного *widzi mi się*. Що ж дивного, коли його „вихованці" пішли проти нього й хотіли „заткати рота" йому так, як він раніше „затикав" усім, хто хоч трохи з його планами був незгідний.

Тепер „соціологи" в „Новій Україні" пишуть про те, хто з „неугодних" їм членів Громкому винен цій інституції гроші й виливають помий на найкращого українського поета. Слід було б панам-соціологам бути обережнішими в таких справах.

Громкомові припинено субсидію, яку він досі одержував, приписом з 6 серпня 1925 р. А тим часом ще 8 серпня відбувалися загальні збори Громадського Комітету в присутності Управи, яка вже мала в руках цей припис. Але Управа на цих зборах ще „приставляла кумедію" й ховала в кишені документ про ліквідацію Громкому, так що про це члени Громкому дізналися тільки пізніше. Що це, запитаємо: громадська робота чи гра в піжмурок?

Безперечно, ліквідація Громкому відкриває нову сторінку в житті нашої еміграції в Чехословаччині. Почавши будувати „революційно-радянський фронт", наші „трудовики" із бувшого Громкому методом все дальшого виключення опинилися в кутку, як малесенька група, яку можна порахувати на пальцях однієї руки. А проти них і поза ними живуть маси української еміграції, яким байдуже до „трудова-радянських" фронтів мужів од „соціології". Ці маси української трудящої (а не „трудової") демократії знайдуть собі шлях і без „соціологічного" погейкування з боку непроханих опікунів із колишнього Громкому. Без малпування московського радянства, однаково згубного для України, як і монархизм, підуть ці маси, віддані ідеї визволення України, вперед, не звертаючи уваги на нові й нові „фронти" купки за-

розумілих людей, які уявили собі, що без них Україна не обійдеться. Обходилася Україна без Галаганів і Шаповалів у тяжкі 19 і 20 роки — сподіваємось, що якимось і надалі обійдеться без їхніх бутафорських фронтів.

Рятуй нас, боже, від таких „патріотів“, а з ворогами ми й самі дамо собі раду.

К. Ос.

ДІДИЧНИЙ ГЕТЬМАН.

Гетьмани, гетьмани! Як би то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували,
Заплакали-б тяжко, бо ви-б не пізнали
Козацької слави убогих руїн!

Скільки глибокого патосу вклав поет в ці безсмертні слова, де так болюче для українського національного чуття проводиться контраст між славним минулим і мізерією сучасного.

Але перейшли й ті гіркі часи, коли Україна була мов неживою, а великий Кобзарь плакав над нею й творив свої огнєві пісні... Україна, розбуджена його натхненням, нарешті встала й кайдани порвала. Як вихорь пронеслися над нею великі події, але... не все ще так змінилося, як здається, й перечитуючи сумні співи поета про минуле й сучасне, ми відчуваємо їх живими й близькими, а старим славним гетьманам прийшлося б може не тільки плакати, але й червоніти, дивлячись на ці „убогі руїни козацької слави“ — на наші політичні відносини. — Маємо новий політичний акт: „Від центральної управи об'єднаних українських організацій“. Підписано Сергієм Шеметом. З цієї відозви до громадянства довідуємось, що всі „поносять і їдженуть“ наших гетьманців і їх вожда Павла Скоропадського. В тій же відозві читаємо й дуже важливі для нас речі: ми маємо нарешті „законний український рід гетьманський“ (!?) — Звідки? З якого часу? — „3 29 квітня 1918 року“ — відповідає нам п. Шемет...

Але пригадаємо факти. Ми не будемо зводити всю подію гетьманського перевороту до одних Німців і їх багнетів, на яких піднісся вгору гетьман Павло Скоропадський. Ми згодні навіть визнати, що його підтримували певні українські верстви: поміщики й багатші хлібороби. Але чи це ж увесь нарід? Чи в наші часи це дає право на сталу та ще й спадкоємну владу? — Оскільки така влада не знайшла потрібним, не дивлячись на всі можливості, звернутись до вуст народу, її на сучасній державній мові можуть легко назвати узурпацією. Але часом і узурпатор може на довгий час затриматись коло влади, оскільки він зуміє створити собі потрібну силу, а народові дати лад і спокій. Але й це не вдалося нашому новітньому гетьманові, й за кілька недовгих місяців влади гетьман не створив собі жадної національної сили й підпори. А народ повстав, скинув гетьмана, тим відповідаючи на страшну соціальну помсту дідичів супроти селянства... Хто в цьому винен?! Гетьманці тепер цей

тягарь з себе скидають. Ми добре знаємо, що поодинокі особи з уряду справді цим дуже турбувалися. Але чи всі? Чи були відверті протести уряду, які б хоч трохи могли заспокоїти народ? Чи були вжиті серйозні заходи проти того? І скільки б не виправдувались гетьманці за всі ті масові екзекуції, які поміщики проробили за допомогою Німців над селянами, в народній свідомості все це буде навіки зв'язане з іменем гетьмана Скоропадського...

Все це не дуже добрі симптоми для тривалості „законного українського роду гетьманського“... Але полишимо й це все, зупинимось на одній юридичній стороні справи: Був собі гетьман Павло Скоропадський, але на добре чи на зле для України прийшло повстання; Директорія, що стала на його чолі, перемагає. Гетьман 14 грудня 1918 року зрікається своєї влади й складає її на руки свого уряду. Того ж дня цей уряд в свою чергу зрікається влади на користь Директорії. Акти були розпубліковані й на підставі їх Директорія цілком легально перейняла владу, майно й різні міжнародні зобов'язання гетьманського уряду.

Здавалося б, що цим все має закінчитись. Зречення влади й титулу є ж річ досить поважна, і той, хто це зробив, мусів розуміти, що його роля, як гетьмана, як голови держави — цілком скінчилася. І дійсно, п. Скоропадський, переїхавши разом з німцями до Берліна, перейшов до цілком приватного життя, зовсім не втручаючись навіть в політичні справи.

І от тим більше дивно, що несподівано все міняється, й ми довідуємось, що маємо навіть не просто гетьмана, а ще й дітичного, про що, здається, на Україні ще не було мови. — І мимоволі питаєш себе, нащо нам все це здалося? І які дані з'явилися у панів хліборобів, щоб намовити п. Скоропадського на прийняття вдруге гетьманського титулу. Щоб стати гетьманом, треба, поминаючи навіть народне обрання, дуже й дуже великі права і заслуги мати. Щоб стати ж гетьманом вдруге після всіх невдач, які народ записав на рахунок п. Скоропадського, треба зробити щось справді незвичайне, щось героїчне. Треба викинути чужинців з України, віхати на білому коні до Києва й в усякому разі... опинитись знов на Україні, а не за кордоном...

Але й такого героїства й перемог замало, щоб стати справжнім головою держави. Для того ще треба здобути собі право, а це право в наші демократичні часи здобувається тільки через вотум народній...

І сам Наполеон, в ореолі своєї вже нечуваної слави й популярності, не зважаючи на своє призирство до всяких „ідеологій“, вважав за потрібне звернутися до вотуму народа й плебісцитом затвердив свою владу. Невже ж панове хлібороби вважають п. Скоропадського після всього, що було в 1918 році, більшим за Наполеона?

Пан Шемет дивується, як не розуміють Українці, що існування українських монархістів є корисним для справи. Хоч ми

Й не віримо в український монархизм, але нічого проти того не маємо, щоб існували в природі й українські монархисти, й (в супереч думкам п. Липинського) готові вітати той факт, що нарешті й хлібороби — многоземельні — приходять до національної свідомости. Але дійсно раділи б ми цій останній події, коли б панове хлібороби не оголошували гетьманів та ще й дідичних по закордонах, й розуміли б, що треба, залишаючи переведення своїх державних плянів до Київа й до виборів (навіть їх приятелі — німецькі монархисти — не бойкотують цієї демократичної вигадки й не бояться її!), а нині боротись разом з усім українським народом проти окупантів.

А ставши на легкий і принадний шлях проголошення гетьманів по за кордоном, вони не тільки ізолюють себе серед українського громадянства, але утворюють той нездоровий ґрунт, серед якого не один ще „гетьман“ появиться. Панове хлібороби можуть бути певні, що у пана Скоропадського конкуренти знайдуться, а може вже й знайшлись. І коли панам хліборобам дорога стара українська традиція гетьманів, то нехай же вони нею не зловживають і не сприяють перетворенню її в оперетку, коли трохи не кожне німецьке місто буде вітати не тільки свого „Російського імператора“, але й свого „Українського дідичного гетьмана“, а славні гетьмани старих часів будуть не тільки плакати над руїнами козацької слави, а перевернутись в своїх забугих могилах і прокленуть нікчемних нащадків своїх. *Сохвинець.*

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО.

† 12 серпня б. р. у Боярці, біля Київа.

Самійленко народився 22 січня 1864 р. в Сорочинцях, на Полтавщині. Середню освіту одержав в Полтавській гімназії, а вищу в Київському університеті на історично-філологічному факультеті. Перші свої поезії почав друкувати 1886 р. у Львівській „Зорі“. Українська література, як звичайно, не могла прогледувати його, і покійний поет заробляв свій хліб на посадах в різних установах на Україні та на Кубані. За часів Центральної Ради працював у Генеральному Секретаріаті Освіти. В 1919 р., разом з урядом У. Н. Р., переїхав до Галичини, де перебував до червня 1924 р., коли зважився повернутись до Київа. Останні часи свого життя терпів велику нужду, яка примушувала його, хорого на тяжку хворобу, не кидати праці. Радянський уряд ухвалив видати хорому поетові пенсію, але з цією постановою не приспішався. При допомозі близьких людей зміг поет в літі 1925 р. виїхати до Боярки на відпочинок, де й знайшло наболіле його тіло вічний спокій.

Один з наших земляків дістав листа з Київа, де, між иншим, подаються такі подробиці про смерть і похорон В. Самійленка: „Вчора (16-го серпня) поховали в Боярці на церковному цвин-

тарі, що над ставом, Володимира Івановича. Умер він ще 12-го, а так довго не ховано через те, що він прохав не ховати його до трьох днів, щоб не поховати живого. Умірав він при пам'яті й розумів, що вмирає. Хвороба його (саркома) тяжка була й великої йому муки завдавала. А матеріальний стан непевний — ще тую муку збільшував, бо хоч газети й сповіщали, що йому призначено пенсію, та він її не діставав, бо не висилано, а трохи грошей (здається 150 карб.) дав йому Грінько (не знаю, чи з урядових, чи з власних), та трохи дала Секція наукових робітників. Але взагалі грошей було так мало, що в Боярці довелося боргуватись і дуже обмежуватись. Заробляти ж він уже кілька місяців не міг, а поки ще й міг, то теж з грішми було дуже сутужно, бо і роботи мало було та й дістати гроші за зроблену роботу важко, бо видавництва дуже затримують виплату.

У Боярку повезли його, щоб там на осонні міг він лежати, та літо таке дощове було, що мало він того сонечка й бачив. Жив над ставом, проти церкви. Як що здужав вийти (на милицях), то сидів на стільці й дивився на ставок з качками й каченятами, на церкву за ставом серед дерев, і так йому подобався той краєвид, що він і поховати його прохав на церковному цвинтарі біля тих топольок, що він на їх дивився. Там його й поховано, і серед тих топольок біліє тепер високий хрест з цілої необкорованої берези. Правда, дуже хотілося Володимирі Івановичу лежати в рідних Сорочинцях; він мав про те, що, діставши пенсію, поїде в Сорочинці, купить хатину над Псьом і там доживатиме віку. Не судилося...

Учора, приїхавши ми з Києва, побачили прибрану вінками вєранду, а на ній труну, просту, саморобну труну, бо на пишнішу, куповану, грошей не було. Багато було квітів, багато вінків, але нічого купованого, усе дали боярські садки, поля та ліс.

Надто закрашала все калина.

На марах однесено труну в стару церковцю (у новій правлять славяне), відправлено похорон. У церкві сказав промову єпископ, а край гробу говорили Чеховський, Л. М. Старницька-Черняхівська й ще троє боярських людей. А з молодих письменників не озвався ніхто, хоч на похороні й було двоє (правда, здається, не поети — з поетів не було нікого).

Утратила Україна ще одного вірного сина..."

ХРОНІКА

НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.

ЩО ПИШУТЬ З УКРАЇНИ*).

Листа Вашого дістав. Сидів над ним години чотирі — розбірав та розгадував карлючки, нарешті з де-якими пропусками прочитав. Це другий лист од Вас за минулі роки, — більше не діставав. Вам також не писав. Чому, й сам з певністю не скажу... Не був певний, що мої листи дістануться до Ваших рук — де головна причина, а поруч неї багато інших. Люде ми тут стали зневірені й полохливі. Часто визнаєш кращим мовчати. Живемо помалу. У праці знаходим утіху. Працюємо над відбудовою економічного життя країни, як у нас тут люблять говорити. Але перешкод для здійснення справжньої відбудови сила, й усі вони полягають в самій системі нашого життя. Правда, й сама система під впливом життя мусить мінятися. Багато вже минулося такого, що тепер не віриться, що воно колись могло бути. Зміни зайшли великі — це вірно, але до людського стану ще дуже далеко. Вам там трудно, звичайно, уявити собі наш стан і наше життя, а особливо, коли Ви будете шукати послідовності в його змінах. За послідовністю не дивіться — її немає. Життя вирує, не дістаючи сталих форм. Візьму для прикладу сільське господарство. Коли його порівнювати з доброю військовою комунізмом, воно, звичайно, ожило — й порівнювати не можна. У тодішньому ж господарюванню не було ніякого життя — все розвалювалося, руйнувалося. Зараз зводяться руки. Але коли Ви почнете аналізувати сучасний стан господарства й шукати стимулів для його дальшого розвитку, то Ви цих стимулів не знайдете — їх немає. Господарство, побувавши в неможливих умовах 1917—20 р. р. і вискочивши з них, перші роки оживало, але розвиток його дуже скоро припинився. Причина цього полягає у відсутності цих самих стимулів, і в першу чергу стимула збереження й нагромадження цінностей. Заможніший господар, продавши пару волів (за 200—300 руб.), не має куди раціонально примістити гроші. Ініціативу сільського господарства придушено, і через це страшна затримка в господарському розвитку. Правда, кригу й у цьому напрямі проломано, але до господаря ще не наблизилось весняне тепло. Помічаються що-до сільського господарства й великі принципові зміни з боку правлячих. Влада виявляє охоту штовхати сільське господарство в напрямі його розвитку, але наслідки цього штовхання скоріше негативні. Починають ніби шанувати й підтримувати трівкі господарства, але на місцях для них лишилися умови й обставини попередні, й тому цей процес відродження кріпких господарств доводиться визнати дуже затягливим. Продовжується ставка на колективізацію, але без успіху, як і раніше.

Коли звернетесь до кооперації, то тут теж не побачите нічого сталого й певного. Величезні хитання помічаються в теорії й практиці кооперативного будівництва. Після всіх пережитих декретувань установилося два головних види кооперації — споживча й сільсько-господарсько-кредитова. Кожен рід побудований трьохступнево: товариство, районний союз і центральний союз.

*). Од редакції. У попередній книжці „Укр. В.“ приміщено було ряд листів з України, зібраних та зредагованих М. П. Левицьким. З приводу деяких висловів у цих листах та деяких міркувань їх авторів редакція „Укр. В.“ дістала запитання, чи вона поділяє всі думки, висловлені в листах, особливо ті, що торкаються жидівського питання. На це редакція мусить зауважити, що зазначені листи уявляють з себе документи, й друкування їх мало метою ознайомити читачів з настроями наших громадян і навіть просто „обивателів“ на Україні. Це, так би мовити, психологічні фотографії суспільства, і якіб прикрі вони не були, їх треба знати, хочби для того, щоб знайти на рани ліки. Щож до солідаризації редакції з „обивательськими“ настроями, то про це, звичайно, не може бути мови.

Ред.

Особливо в тяжкому стані перебуває середня ступінь — маємо багато випадків ліквідації союзів, деяким дають дотацію й таким чином підтримують дихання. Ми тримаємось без дотацій, але важко доводиться. Зтомились дуже. Був час, коли справа стояла дуже зле, але потім, після зміни правління, покращало: нам несподівано пощастило увільнитися з під керми партійних кооператорів (випадок дуже рідкий!). Кооперативи першого ступня — товариства — ледве живуть, але ліквідації серед них мало. Третя ступінь живе виключно кредитами та прольонгаціями. Два роки тому був великий нахил в бік інтеграла. На цьому настоювала особливо споживча кооперація. Потім лінія різко змінилася в протилежний бік кооперативної диференціації. Наспих почали будувати фахову кооперацію. Універсальній кооперації уділяють мало уваги. Я стою за розвиток фахової кооперації, але вважаю, що будувати її треба не таким способом. Її необхідно зв'язувати з диференціацією самого сільського господарства. Доки ж наше господарство буде універсальним, і фахова кооперація не буде мати великого успіху. Центри ж наші сподіваються від неї зараз чогось надзвичайного, так самісінько, як два роки тому чекали чудес від інтегралу. З фахової по своїй роботі в наших краях виділяється скотарсько-молочарська кооперація та кооперація по птахівництву. Фінансовий стан всіх родів кооперації лихий, і не має виглядів на поліпшення. Оце Вам коротко про кооперативну ділянку нашого життя. Тепер ще про деякі другі сторони. Знову підкреслюю, що Вам трудно уявити наші сучасні обставини. Ви знаєте 18—19 р. р. Але з того часу змін дуже багато. На перший погляд ніби немає нічого подібного до пережитого. Але з цього ніяк не можна робити висновків, що життя наше налагоджується. Візьмемо відношення до безпартійних. Тоді їх розстрілювали, гноїли по в'язницях, а в кращих випадках ставились, як до бидла. Тепер відношення інше. До деякої міри з ними рахуються, балакають, — вважають „спецами“. „Спец“ на комуністичному жаргоні означає не людину, а істоту особливої категорії. Кожного, хто розуміє якусь справу й хто не партійний (ком.), звуть „спецом“. Слово це вимовляють з призирством. Особливо тяжка доля „спеців“ — правників. Безробіття тут страшенне. Людей безробітних сила, а робити в той самий час нікому. Нема чесних робітників. Необхідно ставити контроль над контролем, — уявіть собі ці умови праці. До чого дійдемо в цьому напрямі — трудно передбачити. Темп праці неможливий, платня нікчемна. Кожен рік праці в наших умовах забирає не менше п'яти років нормального життя. Про майбутнє страшно подумати. Дістаєш можливість існування, доки ти здоровий, маєш сили, а потім — тебе викидають на вулицю, як використану нікому непотрібну річ. На старості літ люде гинуть без жадного догляду, як з боку влади, так і з боку суспільства. Та годі про це!...

Взагалі, до якої б галузі нашої сучасної дійсності Ви не глянули — висновок один: зміни великі, але їх не досить. З висновками тих, які в сучасних змінах бачуть справжнє „відродження країни“, і то — волею комуністично-совітських правителів — погодитись ні в якій мірі не можна. Влада дуже багато звертає уваги на зовнішню політику, але самий зміст життя не входить в плани тих, хто нами володіє й править зараз.

Між іншим, дуже багато було галасу з приводу так званої українізації. А які наслідки? — „Українізували“ комсомол, партію... та так українізували, що кожен чужинець у совітській установі дуже добре (деякі так навіть без акценту!) лопочуть по-українському та обманюють дядька. Але коли Ви справді українець і хочете провадити культурну роботу, то Вас оголосять петлюрівцем, ворогом Вашого ж народу, і в кращому разі зашлють в якийсь „исконный русский край“ чекати на амністію ЦИК'ів. Воно, звичайно, й те радісно, що меншості на Україні заговорили мовою автохтонів. Дехто з нас розцінює це як останній акт їхнього недовгого гостювання на Україні. Що Ви там з приводу цього мислите? Вам там ніби видніше. Пишіть — не забувайте.

4/IX, 1925.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК У КИЇВІ.

Наприкінці березня б. р. отримано в Празі I-ий том „Записок“ Соціально-Економічного Відділу Всеукраїнської Академії Наук у Києві. У „Записках“ надруковано „Справоздання про наукову діяльність Соціально-Економічного Відділу Академії за 5 років (1919—1923).“ Тому, що це „Справоздання“ являється для нас найновішим документом про діяльність Соціально-Економ. Відділу та містить в собі багато дуже цікавого матеріялу, вважаємо потрібним зробити деякі витяги з нього та подати до відома нашого суспільства за кордоном.

III-й Відділ Всеукраїнської Академії Наук у Києві — Соціально-Економічний, поділяється, згідно Статуту, на дві класи: економічну та юридичну; перша — має завданням досліджувати суспільне життя з боку його матеріального змісту, а друга — з боку формального.

Економічна класа має, по штатам, 11 катедр: перші три катедри чисто теоретичні: соціологія, статистика, теоретична економія. Дальші 6 катедр студіюють групу прикладних економічних наук: економії сільського господарства, торгу та промисловости, кредиту, банків та грошового обігу, науки про фінанси, соціальної політики та теорії кооперації. Нарешті, 2 катедри присвячені історії господарства взагалі та історії господарства і господарській географії України.

Юридична класа має на меті розроблювати не стільки юриспруденцію, скільки доктрину; не стільки техніку та практику права, скільки його історію та теорію. Юридична класа, по штатах, має 9 катедр: філософії права, порівнюючої історії права, західно-руського та українського права, славянського законодавства, українського звичаєвого права, державно-адміністративного й міжнароднього права, кримінології, цивільного права й цивільної політики, церковного права. План Соціально-Економічного Відділу, розроблений пок. академиком М. І. Туган-Барановським, значно ріжниться від плану Російської Академії Наук та наближає нашу Академію до Французької Академії Наук у Парижі та до Британської у Лондоні.

При заснуванні Академії, до III Відділу було обрано 4-х академиків: М. Туган-Барановського (теорет. економія), В. А. Косинського (економія сільськ. господ.), Ф. Тарановського (порівн. історія права) та О. І. Левицького (звичаєве право України). Головою Відділу було обрано Т.-Барановського, Секретарем О. І. Левицького (1919 р.). Але тільки 1½ місяці працював Відділ у цьому складі. Акад. Косинський через хворобу припинив працю, Туган-Барановський помер 21 січня 1919 р., і з ним Відділ втратив свого духовного провідника. На катедру соціології було обрано Богд. Кістяковського; К. Воблого обрано на катедру торгу та промисловости, пр. Р. М. Орженцького — на катедру статистики. Потім з Києва виїхали: Тарановський, Воблий та Кістяковський, який і помер в Катеринодарі 29 квітня 1920 р. З огляду на це працю провадило 3, рідко 4 академика. 1919 р. був найтяжчий і з огляду на зовнішні обставини. Не дивлячися на це, Відділ одбув за рік 28 наукових засідань; були зорганізовані і працювали два інститути: економічної кон'юнктури та демографічний, а також 3 постійних комісії: соціального руху, звичаєвого права та західно-руського права. Панувало наукове піднесення: мріяли об'єднати та зорганізувати наукову працю по всій Україні. Але працювати було тяжко; були моменти, коли самому існуванню Академії загрожувала небезпека, не було матеріяльних та моральних умов для наукової праці, проте праця провадилась з великим захопленням; співробітники працювали ще й через те, що „в святій та чистій науковій роботі знаходили вони собі задоволення і спокій серед бурхливого соціального життя“. В 1919 р. біля Відділу скупчилося понад 50 осіб, які брали активну участь в його праці. Не легший був і 1920 р. Акад. Орженцький перейшов на катедру теоретичної економії, а на катедру статистики було обрано позаштатн. академиком М. Птуху. Перше півріччя працювало 3 академика, а в липні було обрано на катедру західно-руського та українського права М. П. Василенка. За рік одбулося 22 науков. засідання. Матеріяльні та моральні умови були тяжкі: платні не діставали, на паливо рубали акації в академічному садку. А робота все таки не припинялася. Зваживши, що праця в окремих комісіях підупала, Відділ почав організовувати окремі товариства: економічне, правниче; ці т-ва виявили надзвичайну дієздатність. Йшла велика організаційна робота, шукали нових шляхів...

1921 рік не приніс зміни на краще. О. Левицький виїхав з Києва, але повернувся з подорожі акад. Воблий. Відділом керував акад. Орженський. Зліквідовано комісію соціальн. руху, бюджетову та інститут економічної кон'юнктури, які вимагали технічних співробітників і коштів. Довелося реорганізувати всю працю Відділу взагалі, бо вища школа в Києві почала розвалюватися, й всі, хто мав „живу душу“, йшли працювати в Академію. Через розвал школи треба було дати можливість молодим силам науково працювати, тому при Відділі було відкрито статистично-економічний семінар, а потім семінарі: цивільний та звичаєвого права України; організували закриті наукові засідання.

З початку 1922 р. активну працю провадило 4 академіка: Василенко, Воблий, Орженський, Птуха. О. І. Левицький помер на Полтавщині 9 травня 1922 р. На катедру філософії права обрано акад. О. Гілярова. Наукових засідань відбулося — 17. В грудні 1922 р. на голову Відділу було обрано акад. М. П. Василенка. З початку 1922 р. було переведено урядом скорочення штатів Академії, та й тим науковим силам, що залишилися, платні виплачувалося дуже мало й неакуратно; число штатних співробітників зменшилося з 47 до 6. Тільки наукові Т-ва та семінарі ще постійно працювали, без коштів...

1923 р. не приніс ні змін, ні поліпшення. Акад. обрано проф. О. М. Гуляєва, але тогож дня помер акад. Р. Орженський. Акад. Гуляєв гаряче взявся до роботи та, на жаль, працював всього 6 міс. і помер 27 листоп. 1923. Залишилося знов 4 академіка: Василенко, Птуха, Воблий та Гіляров. Відкрито новий семінар суспільного життя, але зачинився статистично-економічний семінар.

Дякуючи тяжким матеріальн. обставинам, Відділ лише в кінці 1924 р. випустив I том „Записок“; мається багатьох праць до друку, але за браком коштів вони лежать в скриптах.

Щоб правильно оцінити те, що зробив III Відділ Академії за 5 років свого існування, треба — додає автор „Звідомлення“, акад. Птуха — взяти під увагу не тільки загальний стан, в якому перебував Київ та Академія, але й особисті ще причини*. За цей час в праці приймали участь 11 академіків, себ то більше половини штатного числа їх (20); з них половина померли (5); з решти (6) — Косинський майже не працював, Тарановський працював 1/2 року, Воблий був відсутній з Києва 2 роки. І тільки один акад. Птуха працював всі 5 років. Сучасні умови існування та діяльності Академії такі, подає далі акад. Птуха, що Статут II — це лише ідеал, який не скоро може бути здійснений; програм III Відділу розраховано на цілі покоління вчених. Статут накладає на академіків дуже тяжкі обов'язки, але ж разом з тим він дає їм і багатьох прав: повне матеріальне забезпечення, задоволення потреби в науково-дослідчих установах, високо кваліфікованих і звичайних співробітниках, в бібліотеці, матеріалах, — одним словом, Статут передбачає все те, що робить наукову працю можливою та нормальною, але чого ніколи ще Академія не мала й чого й досі немає. При таких тяжких умовах, які переживає Академія, наукова праця піднімається до самопожертви: всім — і академікам, і співробітникам доводиться заробляти на життя десь на стороні, в Академії ж працювати більше „для душі“. Не дивлячись на це, праця увесь час іде систематично, по певним планам, з широким програмом. Ідея Академії та її ім'я притягають людей старшого віку й молодь до наукової праці; сама приналежність до Академії покладає й покладає такі моральні обов'язки на людей науки, яких не можна рівняти ні з якими іншими обов'язками. Це й є той головний чинник, що рухав працю Академії.*

Чи й тепер ще Академія наша переживає кризу, чи вже обставини її життя та праці змінилися на ліпше, не маємо точних відомостей. З часописей довідуємося, що ніби то Радянський Уряд підняв асигнування для Академії до 500.000 рублів на рік (замість 150 тисяч), але підтвердження цього ми не маємо.

А. Я.

УКРАЇНСЬКА ХРОНІКА.

Сільське господарство.

~ Голова українського Совнаркому, Чубарь, на засіданні Екосо 8 червня в своїй промові, між иншим, признався: „Загальний стан сільського господарства на Україні доводиться визнати дуже тяжким. Селянство значно збідніло.

Дуже зменшився яровий засів. Крім того, ранні цінні ярові культури скрізь замінюються пізніми малоцінними. Відсутність плану в постачанні мертвим інвентарем селянських господарств спричинилося до такої плутанини на місцях, що села, маючи потребу в простих сіялках і сноповязалках, дістають важкі трактори, які насильно навязуються селянству з вимогою негайно заплатити за нього витрати по доставці. Зрозуміло, що ці трактори залишаються без ужитку, а селяне змушені приватно шукати собі порятунку."

~ На всеукраїнській конференції губземвідділів установлено страшний занепад скотарства на Україні. З серпня 1924 р. по липень 1925 р. худоби зменшилось на 4,800.000 голів, з них коней на 900.000, великої рогатої худоби на 1,500.000, решта падає на дрібну худобу.

~ Союзний Совнарком предоставив "трудящимся" чужоземцям, що живуть на території совітського союзу, право користуватись землею й провадити сільське господарство на однакових з сов. громадянами умовах. Треба сподіватись, що ця постанова торкнеться найскорше "Юга Росии", де інтенсивно творяться різного роду автономні республіки.

~ В інструкції комнезамам, яку друкує харківський "Коммунист" 14. V., між иншим говориться, що "раскулачиванием нам не удалось поправить крестьянского хозяйства беднейшей части села."

~ Московська "Економическая Жизнь" 6. VI., зупиняючись над справою реалізації врожаю, наводить для прикладу факт, як в одному значному пункті України, де раніше приватна фірма заготовляла до 28 міл. пуд. хліба, маючи штат з 35 душ, тепер працює 13 совітських організацій зі штатом в 180 душ, і заготовили всього 3½ міл. пуд.

Промисловість.

~ Київський губсовнархоз звернувся до Харкова про передачу всіх т. зв. консервованих підприємств приватним підприємцям, з умовою, що останні будуть звільнені, на протязі 2 літ з дня заключення договору, від арендної платні й їм дадуть короткотерміновий кредит на відновлення виробу. Це прохання підтримала губерська комісія боротьби з безробіттям.

~ Постановою московського СТО всі копальні Донбасу, що перебувають у стані консервації, передаються в розпорядження головного концесійного комітету; їх мають передати в аренду приватним підприємцям — не лише підданим С.С.С.Р., але й чужоземцям.

~ Катеринославський металургійний завод бувш. Гантке, який був на протязі трьох літ у стані консервації, визнаний технічною комісією нездатним до праці. Частина заводського інвентарю розтягнена населенням, а станки й машини запущені.

Безробіття.

~ На всеукраїнському з'їзді соцстраху й праці наркомтруд зробив заяву, що "не зважаючи на розвиток промисловости" спостерігається збільшення безробітних, головним чином через приплив робучої сили з села.

~ Харківському "Коммунист-ові" телеграфують з Одеси, що там за останні три місяці безробіття збільшилось на 20%, й "виявляє тенденцію до дальшого зросту."

~ "Коммунист" в № за 16. VI. подає відомості про безробіття серед комуністів, яке набирає значних розмірів. Деякі губкоми на Україні почали навіть реєстрацію безробітних партійців.

Освіта.

~ "Коммунист" в № 135 повідомляє, які планетарні завдання накреслив представник Наркомосу на засіданні української главнауки. "Підготовка нової совітської, марксістської професури, реорганізація ВУАН-аук, відкриття семи нових науково-дослідницьких інститутів, збільшення числа катедр, збільшення командировок закордон, забезпечення наукових видань, видань науково-академічних словників..." і дуже багато иншого такого.

~ Український Наркомос виробив проєкт обов'язкового безплатного навчання в перших чотирьох групах трудової школи.

~ По даних московської "Правди" в Катеринославській губернії учителям не заплачено за три місяці.

~ Областна конференція робітників освіти в Ростові над Доном констатувала катастрофічний стан народньої освіти в області.

~ В № 129 Харків. „Коммуниста“ подаються відомості про результати медичного огляду 364 студентів Луганських вузів. З оглянутих — 230 малокровних, 128 неврастеників, 74 хворих на легені. Здоровими визнано тільки 5 студентів.

Кооперація.

~ „Коммунист“ 12. VI подає матеріал, зібраний Вукопспілкою, про перевиборчу кампанію в кооперативах, з якого видно, що перевибори переведені під гаслом „завойовання кооперації партією“. На 1. I. 1924 р. в правліннях рай-союзів було 61,6% комуністів, через рік 70,5%, а на 1 квітня 1925 року 73,2%.

~ В Донбасі робітнича кооперація, за браком матеріальних засобів, змуслена була протягом одного травня ліквідувати 63 торговельних підприємств.

Червоне військо.

~ „Коммунист“ в № 129 повідомляє, що з 7 до 14 червня в Харкові й губ. провадилась „Неделя военной книги“. Військова література (виключно російська!) поширювалась серед населення, організовувались і поповнювались військові відділи книгозбірень. Завданням сього підприємства по „Коммунисту“ було „привлечь внимание трудящихся к делу обороны страны“.

~ „Красная Звезда“ в № 127 подає докладні відомості про збільшення з 1. VI. 1925 платні командному й технічному складові червоної армії на 15—20%.

~ На союзному зїзді Совітів Фрунзе заявив, що в червоній армії намічена ліквідація інституту політкомів і переведення системи єдиноначалія.

Повстання та інші рухи.

~ Чернігівське „Красное Знамя“ повідомляє про арешт одної повстанської організації, яка за останній рік зробила 83 збройних напади. Між ними на ст. Клишів, під час одного нападу, було поранено співробітників ГПУ. Ця ж організація забила фельд-егеря ГПУ, три слідчих чернігівського ГПУ, реквізувала 7 фабричних кас, спалила в Суразькому повіті 5 партійних помешкань, розгромила 16 складів хлібапродукту, конфіскувала крам в Суражі й Клишіві в 11 підприємствах госторговлі, зробила напад на повітказначейство, на Суразький склад зброї ЧОН-а й забила в губернії 16 низових парт-робітників, посланих на село.

~ Первомайський повіт Одеської губ. з причини селянських рухів оголошено на надзвичайному стані. Влада надана трійці з представників одеського губкома, ГПУ й військового командування. Без дозволу цього органу невілно навіть переїздити в межах повіту.

~ Донецький Губісполком повідомляє Харків про збільшення випадків убивств і нападів з боку селян і безробітних на совітських і партійних робітників. В наслідок цього Харків дозволив завести надзвичайний стан в 5-ти округах Донецької губ.

~ 6. VI. в Єлисаветгороді на ґрунті дорожнечі харчових припасів сталися заворушення робітників, при втихомиренні яких загонами ГПУ тяжко поранено 17 душ. Робітники вимагали від ісполкому, щоб заборонив вивозити хліб з Єлисаветгородської округи.

~ На ст. Дебальцево 22. VI сталася сутичка між безробітними й страйкуючими шахтярями та частинами ГПУ, висланими в Дебальцевський район для охоронної служби.

~ В Луганську (сов. Артемовськ) забито 16. VI. командированого туди з центру керівника ГПУ, який арештував депутацію страйкуючих шахтярів. Забито його під час тусу в робочій слобідці.

~ В Майкопі Кубанської області розстріляно 7 душ за повстання в 1924 і 25 р.р.

По в'язницях.

~ 22. V. в 2-ій Харківській в'язниці розпочалось голодування 29 політичних в'язнів, яке через 5 днів було зломано тим, що голодуючих відправлено

в повітв'язниці. Зв'язаних в'язнів садовили на грузовики і вночі (на 28. V.) відвозили на товарну станцію, відкіля відправляли в Купянськ, Ізюм і Вовчанськ.

~ Голова ВУЦВКУ Петровський під час об'їзду Одеської й Катеринославської губерній звільнив з в'язниці 548 політичних в'язнів, переважно селян і робітників, об'являючи в протисовітських виступах. 63-м політичним в'язнем довгу тюрму замінено засланням в Семирічинську область.

Справи партійні.

~ За квітень і травень в Донецькій і Катеринославській губ. вийшло з компартії 640 робітників, які мали 5—8 літ партстажу. ЦККПБУ звернув увагу на масовий вихід з компартії робітників в промислових районах України й ухвалив боротися з цим явищем, складаючи відповідальність за вихід на губ. і повіт. парткоми.

~ В Олександрівському повіті Катеринославської губ. два партійця з волком'ячки забили поміщика губпрокурора, командированого в с. Ново-Олександрівку для нагляду за розслідуванням зловживань, які сталися при роздачі позички насіння селянству.

~ В Чернигові застрілився редактор губерської газети „Красное Знамя“ Чершиченко, змушений по вимозі губкома зріктися редагування газети за те, що умістив статті, напрям яких не відповідав поглядам Москви.

~ На ст. Кобеляк (Полтавщина) агенти дорожнього ГПУ напали із зброєю на станцію. З матеріалів московської „Правди“ № 127 довідуємося, що після нападу високі грабіжники заарештували по близьких селах 50 душ селян, дві доби їх катували, доки не добилися від них „признання“ в грабїжі, а потім взяли від арештованих підписку, що їхні зізнання цілком добровільні.

Ріжні вістки.

~ В Полтаві покінчив самогубством Григорій Сиротенко, кол. військовий міністер в кабінеті Голубовича. Сиротенка, у справі українських с-рів, було засуджено на 5-ть років в'язниці, але через якийсь час амністовано. До останнього часу покійний працював у Полтавському губстатбюрі.

~ 28. V. в зв'язку з відкриттям таємної друкарні в Києві арештовано 68 осіб, переважно серед робітників і студентства. Друкарня видавала антикомуністичну літературу й неперіодичний орган „Вістник київського робітника й селянина“.

~ В Київському Кооперативному видавництві „Час“ переведено трус і вибірку непредставлених до цензури книг. В зв'язку з цим арештовано кількох співробітників видавництва.

~ ВУЦВК передав ЦК'ові ССРСР („союзу русских республик“, як казав один комсомолец контрольові РКП на питання, що таке ССРСР) прохання Херсонського зїзду Совітів про переіменування Херсону на Владимировськ, на честь померлого недавно українського Наркомпрода, який народився в Херсоні й виявляв там деякий час свою „революционную деятельность“.

ВУЦВК доручив Наркомові внутрішніх справ виробити проєкт відновлення Інституту дворників в усіх окружних містах. Перед тим було дозволено Подільському Губісполкому відновити дворників у Могильові.

~ 28 серпня московською владою совітських республік прийняті постанови про заведення державної спиртової монополії. Виріб горілки визнано виключним правом совітської влади. Торгувати горілкою мають державні підприємства, але може бути дозволено також кооперативним і приватним.

~ В Одесі 16. VI. відкрилося перше з дня революції приватне товариство взаємного кредиту.

УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ НА ЕМІГРАЦІЇ. У ФРАНЦІЇ.

На жаль, мирне життя паризької громади було порушене, й ті люде, що, прикриваючись високими ідеями, звикли сіяти скрізь розклад, зробили своє діло й тут. До цих людей належать: п. Микола Шаповал, генерал, брат і посол п. Микити Шаповала, Микола Клименко, Романів-Гловацький і, на жаль, генерал Капустянський. Діяльність цих панів привела до виключення їх з громади, за винятком генерала Капустянського, залишеного за свої старі заслуги. Виключені утворили нову невеличку громаду, а стара громада обрала нову президію в складі Голови Іл. Косенка, заступн. О. Петренка, секретаря — М. Шульгина. Як видно з відозви нової президії, вона цілком стоїть на національно-державницькій позиції. Це розходження в паризькій громаді однак не відбилося на загально-еміграційному життю: другий зїзд французької еміграції, що був у липні, перейшов відносно спокійно, і стара президія Генеральної Ради, в особах голови — М. Шуміцького і секретаря — М. Ковальського, зосталася на місці.

Генер. Рада випустила перед зїздом новий бюлетень. З нього можемо де що дізнатись про справи еміграції, які мають не тільки місцевий інтерес.

Так у Парижі утворено бюро праці. Бюлетень говорить:

„З огляду на те, що до Генеральної Ради почали поступати заяви від осередків укр. еміграції в інших країнах, як от Румунія, Чехія, Польща, Бельгія — з проханням про переїзд на роботи до Франції, Генеральною Радою розпочато акцію в напрямку приміщення на роботи.“

На цей факт звертаємо особливу увагу наших празьких студентів і абсолювентів.

Довідуємося також, що у Франції має утворитися зусиллями Генеральної Ради своя автокефальна парафія. Згідно з постановою від 28/III с. р. Генеральна Рада ухвалила зорганізувати рухому бібліотеку для обслуги української еміграції у Франції, й у зв'язку з цим Генеральна Рада звертається до громадянства й особливо до всіх українських культурно-просвітних організацій та наукових установ в справі допомоги пожертвою книжок, брошюр, окремих видань, то що. Подаємо тут адресу, куди треба надсилати ці книжки: Mr Choumitzky, 78, rue Gay Lussac, Paris V.

В цьому ж бюлетені знаходимо й листа Генеральної Ради до ред. „Діла“ у відповідь на кореспонденції п. Борщака. Цей лист з незрозумілих причин „Діло“ не надрукувало. Між тим як там слушно говориться:

„Нам здається, що часопис „Діло“ став жертвою непорозуміння, користуючись „інформаціями“ свого кореспондента п. Борщака, минуле якого є досить відоме українському загалові з негативного боку, щоб про це нагадувати, і який вже у підготовчій роботі по організації нашого Союзу намагався різними способами внести дезорганізацію й заколот. Дивно нам було, що часопис „Діло“, не перевіривши фактичного перебігу роботи Зїзду й взагалі нашого життя, уміщував звіти п. Борщака, який працює разом з тими, кого, як нам відомо, Паризька Громада виключила зі свого складу за большевицьку агітацію.“

На жаль, такі панове й досі знаходять собі притулок в деяких українських часописах, засмічуючи українську справу.

А. В.

В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Український Університет у Празі. На загальних зборах професорів та доцентів обох факультетів 13 червня б. р. проф. д-р Ол. Колесса був обраний ректором університету на новий академічний 1925/26 рік. Того ж дня на зборах професорських колегій по факультетах обрано: проф. д-ра Волод. Старосольського — деканом факультету права та суспільних наук, а проф. Дм. Антоновича — деканом факультету філософичного. Згідно статуту університета, новий сенат має прийняти справи та розпочне свої функції 23 вересня. Впис

до числа студентів університету на новий академічний рік розпочнеться 23 вересня на обох факультетах у факультетських аудиторіях та буде продовжуватися до 8 жовтня. Початок викладів правдоподібно буде призначено на 8—12 жовтня б. р.

Український Педагогічний Інститут увійшов у третій рік академічного життя як висока педагогічна школа. Має 120 студентів стипендіатів, багато студентів без стипендій, звичайних і надзвичайних, а також і вільних слухачів. Усього до 180 душ. При Інституті відкрита Гімназія з класами: 1-ша, 3-тя й 5-та. Перший рік академічної праці проходив під знаком назверхньої організації: вироблялися: плани науки, академічна організація студентського життя, норми самої академічної діяльності й програми. Під цим знаком перший рік пройшов нормально. На другий курс із 69 студентів стипендіатів було переведено 66; із них 15 студентів переведено з відзначенням. Другий рік почався з двома курсами. Цим самим організація школи поширилась майже вдвоє. Приступлено до академічно-наукової праці. Назверхня організація закінчувалась і почалась організація внутрішня: низкою педагогічних докладів (проф. д-ра Яреми й директора проф. Білецького) вироблялась педагогічна система школи, план педагогічної організації й методи навчання в середній школі. В наслідок докладів прийнято кілька резолюцій принципіального значіння й обрано комісію для постійної праці по перегляду всього того, що до сього часу зроблено у визначенню нових основ що до педагогічної фізіономії цієї школи. Особливу увагу звернено на гімназію при Інституті. Гімназія має бути школою вправ для студентів, лабораторією нових метод. З цією метою на чолі гімназії висунуто професора Інституту по кат. педаг. психології д-ра Я. Ярему. При Інституті існують матуральні курси й матуральна іспитова комісія. Внутрішня організація за цей минулий рік проходила й серед студентства Інституту. При Інституті з ініціативи студентства заклалося науково-педагогічне т-во, яке провадило свою працю дуже інтенсивно. Заклалося видавниче т-во „Сіач“, яке провадило свою працю по виданню лекцій; переводилась загальна переорганізація цілого студентства, звернуто пильну увагу на інститут відділових старост для академічних зносин із деканатами і для координації взаємин між студентством, деканатами й професурою. Третій рік, сподіваємось, піде ще краще. Вироблено новий статут Інституту, по якому під фактичну високу школу підведено юридичні основи. Статут подано до влади Ч.С.Р. на затвердження. Інститут клопоче перед владою Ч.С.Р. про новий прийом, а також про четвертий рік навчання. Перед новим академічним роком відбулися вибори президії Інституту. На Директора обрано знов проф. Л. Білецького, на заступника Директора — проф. д-ра В. Сімовича, на секретаря проф. Ради — проф. д-ра В. Гармашова; на декана Літературно-історичного відділу — доцента Ів. Кабачкова, на продекана — проф. М. Терлецького, на секретаря — лектора В. Січинського; на декана Музично-Пед. відділу — проф. Хв. Якименка, на секретаря — в. об. доцента Хв. Стешка; на Математично-природничому відділі — деканом поки що проф. Євг. Іваненко, секретарем — лектор П. Савицький.

З життя Української радикально-демократичної (С.-Ф.) партії. В зв'язку зі смертю П. І. Чижевського, що був головою закордонного бюро партії, обраного на конференції членів Центрального Комітету партії в 1920 р., — має бути скликана нова конференція. Метою конференції має бути обрання нового голови та реорганізація закордонного бюро, а також перегляд різних питань, що виникли перед партією в зв'язку з діяльністю празького гуртка. Цей гурток, як відомо, розробив ще в 1924 році нову платформу партії, в якій є елементи ґрунтового перегляду старого партійного програму. Нині утворився новий і досить численний гурток членів партії й у Подєбрадах. Крім того, чимало членів партії розкидано в різних інших еміграційних центрах.

Академія пам'яті В. Доманицького. 10 вересня Кооперативними установами при Українській Госп. Акад. організовано було академію з нагоди 15-ої річниці смерті В. М. Доманицького. При численній аудиторії було відчитано доклади: проф. Ол. Лотоцького — „Василь М. Доманицький як громадський діяч“. Перед аудиторією стала постава ентузіаста-народника, що ціле своє життя віддав на працю національного відродження українського на-

роду. Проф. Коваль, у своєму докладі на тему українське й московське народництво, дав яскраву характеристику українського народництва, проти-ставляючи його народництву московському. Кінечним був доклад М. Литвицького на тему „Еволюція поглядів В. М. Доманицького як кооператора“, в якому вказано на те значіння, яке надавав В. М. Д-кий с.-госп. кооперації. Академія справила найкраще вражіння, давши суцільний образ громадського діяча-ен-тузіаста. Доклади будуть видруковані окремою брошурою.

Українська Автокефальна Церква звернулася з посланієм до розсіяних за кордоном Українців, закликаючи їх до приєднання й навізання зв'язків та до організації. Посланіє від духовенства, на чолі з Митрополитом Київським і всієї України Василем Липковським, та посланіє Церковної Ради прислане в Ч. С. Р. на ім'я проф. С. Шелухина. Високої гідності та християнської любови тексти посланій видрукувала подебрадська студенська „Наша Громада“ в остан-ньому числі.

В Українському Товаристві Журналістів і Письменників. Т-во після літнього „мертвого“ сезону першим з українських т-в розпочало свою діяль-ність, влаштувавши 5 вересня в залі „Студенського Дому“ урочисту Академію, присвячену пам'яті В. Самійленка, що вмер 12 серпня в Боярці біля Києва, й О. Маковея, що вмер на кілька день пізніше. На тій академії проф. Білецький прочитав про творчість В. Самійленка, а проф. В. Сімович — про творчість О. Маковея. Проф. С. Шелухин подав свої згадки про В. Самійленка, що був його товаришем по школі. П. Обідний прочитав вірша на смерть В. Самійленка. Хоч на той час ще не багато громадян було в Празі, на Академії було присутніх понад 200 душ. 18 вересня Т-во впорядкувало в Горніх Чорношицях біля Праги літера-турну вечірку, присвячену творчості Галини Журби. Галина Журба зараз знахо-диться на Волині в тяжких умовах життя, переслідує її польська адміністрація (походить письменниця з польської родини), не так давно вона була арештована й сиділа в тюрмі. Випустили її під заклад і обвинувачують в державній зраді. Письмениця чекає суду. Присутні на вечірці склали їй привітання й зробили складку.

Об'єднання празької УАГ й Громади Студентів-Емігрантів. Після го-лосних суперечок між празьким студентством, в наслідок яких два роки перед цим від спершу єдиної Української Академічної Громади виділились студенти-наддніпрянці й заснували свою окрему громаду, — на початку цього літа цілком спокійно й майже непомітно серед студенських кол перейшло об'єднання цих громад на федеративних основах. Обидві громади тепер вже не централізу-ють цілого студенського життя, як колись, і через те значно ослабла інтен-сивність їх життя. Особливо тяжкі рани понесла Громада Емігрантів через матеріальні клопоти з Ощ.-позичковою касою.

Українська Реальна Реформована Гімназія в Празі. При Українському Педагогічному Інституті відкрито Українську Реальну Гімназію — Реформо-вану (чеський тип гімназії, програма якої наближається до реальної школи). Гімназія — мішана (для хлопців і дівчат). При гімназії — інтернат. Прийом до гімназії продовжується.

Нова студенська організація. 13 серпня б. р. владою затверджено ста-тут „Громади Студенток-Українок в Празі“ що закладалась ще 1922 року й зараз нараховує біля 70 членів. Організація, як і всі інші такого типу — аполітична. Мета — допомога й самопомога своїм членам, матеріальна й культурно-на-ціональна та просвітня. На чолі Громади стоїть Рада з 7 душ. Голова Гро-мади п. Олена Мельничук-Кобиська, Секретар — п. Стефанія Нагірна.

Український балетмайстер Авраменко, що зараз перебуває в Ч. С. Р., має невдовзі виїхати до Америки. В Америці чекають його друзі, які споді-ваються, що там він буде мати кращі можливості й умови для праці, ніж в „старому краю.“ Як відомо, п. Авраменка та його невеличкий гурток, з яким він скрізь на Волині, Холмщині й у Галичині закладав школи національного танку, переслідувала польська поліція, часто арештовувала й навіть у кайдани заковувала.

Український Клуб в Горніх Черношицях (біля Праги). Статут Клубу затверджено Чеською владою, й треба сподіватися, що це дасть йому стимул до дальшої праці, яка в останньому часі припинилась.

Семен Мазуренко. Не так давно до Чехословаччини завітав відомий організатор селянських спілок за революції 1905 року п. Семен Мазуренко. Особа добре відома всім, кому не байдужі були події революції. Не то Росіянин, не то Українець, він завжди виступав якимсь мішурисом між большевицьким московським урядом та українськими політичними колами. Він був посередником і за часів гетьманських у порозумінню Раковського з В. К. Винниченком, який вів це на свою руч, поза спиною Національного Союзу. І тепер знову Семен Мазуренко виступає як посередник і вишукує серед Українців у Чехословаччині нових Винниченків, щоб йому повірили. Чи не на карб С. Мазуренкові треба покласти те, що оце недавно заявила серед місцевих с.-рів невеличка групка, яка, не кривлячись зі своїм розчаруванням в „еміграційному болоті“, дбає про радянські візи?

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНСТВА.

III річний зїзд „Цесуса“. Міжнародні студентські зїзди: Конференція Європейської Студентської Помочі, Конференція Міжнародної Студентської Федерації, Студентського Т-ва для Ліги Націй. Процес з Мицюком. Альманах.

Черговий Зїзд Центрального Союзу Українського Студентства відбувся в травні-червні б. р. в Празі-Пшібрамі. На Зїзді було представлено 39-тю делегатами 18 організацій українського студентства з різних кінців світу.

Зїзд мав можливість констатувати, що боротьба в львівському „Профорусі“ між українським студентством і його комуністичними елементами закінчилася поразкою останніх, та що до „Цесуса“ приєднались нові члени — організації українського студентства в Канаді, на Зеленому Кліні та у Франції.

З численних резолюцій, що їх прийнято на Зїзді, звертають на себе увагу постанови про скасування культурно-суспільного відділу, утворення експозитури Союзу в Галичині, утворення Бюра Преси й Пропаганди, як окремого відділу Цесуса в Подєбрадах, а також знесення бойкоту польських високих шкіл на Зах. Українських землях, а тим самим і зміни відношення до тих студентів, які були до того бойкотовані за вступ до польських шкіл.

Цього літа Центральний Союз Українського Студентства брав безпосередню участь у двох міжнародних студентських зїздах: в жєневській Конференції Європейської Студентської Помочі (Цесус бере в ній участь з 1922 року) та в Копєнгазі — на Конференції Міжнародної Студентської Конфедерації. В першій організації домінують впливи німецькі, англійські та американські, другу організацію — заклало студентство держав Антанти.

На першій Конференції було присутніх 250 делегатів од 28 країн. Конференція поділилась на чотири комісії: 1. економічної самодопомоги, 2. міжнародної співпраці, 3. університетських ідеалів та 4. комісію для студентів-емігрантів.

Українська делегація була представлена делегатами: М. Масюкевичем (голова Цесуса) та Орєлецьким (голова Відділу Міжнародних Зносин Цесуса) — від Цесуса й відєнськими делегатами: Дарія Вітошинська, Вітошинський та О. Рудий і П. Ковалів. Завдяки такому досить численному складові делегація мала можливість взяти участь у всіх комісіях і прочитати виготовані відчити — про українські високі школи, про шкільництво на західних українських землях, про проблеми емігрантів-абсольтєнтів, „студентство й нація“, про економічний стан українського студентства та інші. Найбільше зацікавлення збудив реферат про „сучасну систему навчання та виховання на радянській Україні“, якого має видрукувати „Vox Studentium“ — орган Европ. Студ. Помочі, що виходить у Жєневі.

На цій Конференції було численно заступлено московське студентство — профєсурою й студентами; українська делегація завше відчувала на таких конгрєсах відсутність своїх профєсорських сил. Проте українська делегація працювала інтенсивно, як на засіданнях самої Конференції, так і ведучи інфор-

машинну працю по за офіційними засіданнями. Делегація поставила питання про положення національних меншостей у деяких державах і спричинилась до постанови Конференції про необхідність зміни політичного, економічного та соціального положення тих меншостей, до пропозиції з боку Конференції деяким державам поробити кроки в напрямі ревізії кордонів з огляду на національні меншості, нарешті — до конкретних пропозицій румунам і полякам дати докази (на слідуєчій Конференції), що вони працюють в напрямі усунення переслідувань високого шкільництва національних меншостей в їх державах. Крім того, українська делегація добилась багатьох корисних для українського студентства постанов що до матеріальної йому помочі з боку бувшого Европ. Студ. Фонду (тепер називається він — Світовою Студенською Поміччю).

Підчас Конференції делегація влаштувала виставку (книжки, світлин, діаграми та инш.), яка мала служити ілюстрацією життя нашого студентства. На виставці були також українські вишивки, то що. Українська виставка випала найкраще між усіма иншими.

Другим Зїздом, в котрому брав участь „Цесус“ — була річна конференція Міжнародної Студенської Конфедерації. Відкрито її було в Данії, в Копенгазі, 15/VIII б. р., з участю представників данського уряду, вчених і державних діячів. Конференція також поділилась на кілька комісій (пропаганди, економічна, організаційна, публікацій та статистики, університетських проблем, спортова). Делегатами на цю Конференцію були М. Масюкевич та В. Орелецький. Після конгресу цієї міжнародної організації минулого року у Варшаві, на цій конференції мало бути вирішене питання про дальшу участь в ній України, проти яких виступали у Варшаві Москалі, Поляки й український, тоді новонароджений комуністичний „Допс“. Однак все покінчилось на тому, що ніхто того питання на конференції цього року не порушував. Лише невгамовне в своїм україножерстві „Оресо“ (Об'єднання російських емігрантських студентських організацій — в Празі) разом з новонародженням „О-вом малороссов і белоруссов — „Єдінство русской культури“ — й на цей раз не могло втриматись, щоб не подати чергового свого „протеста“ проти України — на тій підставі, що вони, а не Цесус, заступають студентство цілого ССРСР, а західні землі під Польщею мусять представляти поляки. Протест „не возимел действия“. Ознайомившись з ним, українська делегація заявила, що бажала б почути той протест на пленумі конференції, й з огляду на його занадто прозору, типово-московську тенденційність, злу волю і наявну неправдивість — порушити питання про виключення московського „Оресо“ з Конфедерації. Кінчилось все на тому, що „протест“ пішов до „кошика“.

У московських часописах з'явилися звістки про співпрацю деяких українських громадян з московськими — в московських інституціях і організаціях. Незадоволення цим фактом широких кол студентства знайшло собі публічний вираз в листі до редакції „Студенського Вістника“ п. Лісовського з Берліну, з наголовком „Грязь Москви“. У цьому листі було назване ім'я О. Мицюка, проф. з Подєбрад, якому закидалось таку співпрацю між иншим і з П. Струве, на підставі повідомлень московських часописів. П. О. Мицюк прислав до редакції „Студ. Вістн.“ лист, де частинно спростовував зроблені йому закиди, потім взяв спростовання це назад, потім надрукував його в подєбрадській студентській „Нашій Громаді“, а проти „Студ. Вістн.“ почав процес в чеському суді, відмовившись од запропонованого йому громадського суду. На перших стадіях процесу (справу кілька разів було відкладено) до примирення сторін не дійшло: п. О. Мицюк через свого адвоката вимагав (без пред'явлення яких будь доказів), щоб редакція „Ст. В.“ відкликала всі закиди на його адресу й перепросила його за образу, надрукувавши запропонований ним текст такого відклику й перепрошення, а редакція погоджувалася на це, але з умовою, що зробить це тоді, коли п. Мицюк надішле спростовання й до тих московських газет, які про його співпрацю повідомили. На це п. Мицюк не пристав, і процес має незгодного відбутися. Становище ускладняється тим, що відповідальним редактором „Студ. Вістн.“ є студент-Чех. Між иншим обороняє інтерес п. О. Мицюка чеський адвокат, що являється відпоручником комуністичної партії в судових процесах.

Подєбрадське студентське Т-во для Ліги Націй вислало свого представника на зїзд до Женєви.

Українське студентство знаходиться на еміграції вже (пересічно) п'ять років. Щоб дати огляд еміграційного життя за цей час і підвести деякі підсумки та подати висновки — Цесус має намір видрукувати альманах. Крім того, єсть думка ще при кінці цього року випустити календар українського емігранта. Підготовчі кроки до цього саме зараз робляться.

СВІТОВІ ПОДІЇ.

СОЦІАЛІСТИЧНИЙ КОНГРЕС В МАРСЕЛІ (22—26 серпня 1925 року).

Конгрес соціалістичних партій у Марселі — це перший по суті нормальний робітничий соціалістичний з'їзд після світової війни.

Соціалістичний Конгрес у Гамбурзі, де організаційно злилися два уламки соціалістичного руху, — так звані Лондонський та Віденський Інтернаціонали, — ще не стояв на твердих ногах. Тому і в резолюціях Гамбурзького Конгресу чути нерішучість і недоговореність, в наслідок того, що саме утворення нового післявоєнного Соціалістичного Інтернаціоналу було компромісом між двома течіями соціалістичного руху.

Два роки минуло з часу відновлення єдиного Соціалістичного Інтернаціоналу. За цей час новий Інтернаціонал зумів досягти багато в міжнародній політиці. Головним чином, завдяки старанням і впливам соціалістів Англії, Німеччини, Франції та Бельгії дійшло до замирення Західної Європи. Цей факт підкреслив у своїй промові на Конгресі в Марселі провідник французьких соціалістів Леон Блюм, сказавши, що в час Гамбурзького Конгресу була окупація Рурської області, а тепер вже останні валки французького війська залишають цю німецьку територію.

Але поряд з замиренням Західної Європи зростає небезпека нових війн на далекому азійському сході, в Африці й особливо на сході Європи. Провідні партії Соціалістичного Інтернаціоналу (Англія, Франція, Німеччина) не стоять на ґрунті того „пацифізму“, який мириться з усяким насильством, „аби лихотихо.“ Борючись з воєнною небезпекою, Соц. Інтернаціонал вважає konieczним упорядкування національних відносин в цілій Європі. Це висловлено в резолюціях Марсельського Конгресу, в яких говориться про перегляд мирових договорів, що поділили знову народи світа на панів і невольників. Як глибоко просякло зрозуміння ваги національного питання в голови соціалістів усіх країн — видно з того, наприклад, як реагував Соц. Конгрес на Марокську війну: Конгрес висловився за визнання самостійності держави Ріфів і за протестував проти дальшого ведення війни в Африці. Протест був підтриманий і з боку французьких соціалістів. В цій коротенькій замітці немає місця для огляду цілої діяльності Соц. Конгресу, яка була дуже різнобічною.

З українського погляду чималий інтерес викликає резолюція Конгресу про східні питання. Референт східної комісії, О. Бауер, у своїй промові на Конгресі підкреслив величезну вагу пробудження народів на Сході. Інші соціалісти вказували на небезпеку для миру, яка виникає на сході Європи. При обговоренні цього східно-європейського питання Конгрес мусів зустрінутися з невирішеною українською проблемою. Значіння української проблеми на європейському сході в коротких і сильних рисах подав Конгресові меморандум української соціал-демократичної делегації (О. Безпалко, І. Бочковський, І. Мазепа, Б. та М. Матюшенки). Наводимо уривок із цього важного документа, бо його висновки брали під увагу майже всі промовці на східній комісії Конгресу:

„Держави (Польща, Румунія, Росія) шляхом мирних договорів або шляхом насильної окупації заволоділи територіями чужих народів, які живуть компактними мільйоновими масами один поруч з другим. Ці народні маси, які пробудилися в революції до нового життя під гаслом права на самоозначення й почали незалежне державне життя, і які тепер позбавлені в цих державах усіх людських прав, творять елемент невдоволення, який заінтересовані дер-

жати у взаємній грі виставляють або як об'єкт „визволення” шляхом війни, або як об'єкт „паціфікації” шляхом терору.

Внутрішня політика в цих державах направлена насамперед на те, як приборкати ті великі меншості, які на власних територіях творять більшості. В Польщі й у Румунії в цій відношенні панує лише одна тенденція, а саме: тенденція повного культурного й господарського знищення цих народів, тенденція страшного терору проти меншостей. Польща й Румунія почувають себе цілком вільними від усяких зобов'язань оборони меншостей, встановлених мировими трактатами. На прикладі Українців ми хотіли б показати, в якому положенні знаходяться всі меншості в цих обох державах.

В Польщі живе понад 7 мільйонів Українців, в Румунії 1 мільйон. Але ці мільйони, оскільки це торкається їх прав, усунені від державного життя: вони не мають жадного самоврядування в громадах, вони або зовсім не мають шкіл, як в Румунії, або їх школи поволі знищуються та денаціоналізуються, як в Польщі; вони не мають жадного доступу до урядових посад та державних підприємств, або як і мають, то тільки шляхом національного ренегатства; вони зовсім усунені від вигод аграрної реформи, яка провадиться лише з метою колонізації українських територій. Навіть релігійна свобода для них не існує: їх церкви конфіскуються й передаються римокатолицьким попам. Тисячі невинних жертв знаходяться в тюрмах.

Але також панування насильства російської комуністичної партії в совітській державі направлене не тільки проти не-комуністів, але також проти неросіян. Політика московського центру на українських територіях, аналогічно тому, як в Грузії, має колоніальний характер, хоч її й переводиться з відомим лицемірством російських большевиків під фальшивим гаслом „самоозначення аж до відокремлення”. Особлива економічна й колонізаційна політика, націоналістично забарвлений терор Чеки, постійна загроза голоду — все це причини, які ведуть до загострення національних відносин на Україні. Стремління 30-мільйонного українського народу до вільного національного й економічного життя виходять далеко по за межі уступлених йому большевиками національних прав. Це стверджує й сам голова української совітської республіки Чубарь: „національна проблема є надзвичайно гострим питанням внутрішньої боротьби на Україні. Національний шовінізм глибоко вівся в маси”. („Правда”. Москва, 10 грудня 1924.)

В наслідок зазначених обставин вся територія між Карпатами й Кавказом знаходиться в стані постійного неспокою. Це створює сприятливий ґрунт для всякого воєнного підбурювання й тому окремі держави легко можуть загрожувати сусіднім державам не тільки війною, але й самому їх існуванню.

Ця скрита небезпека війни на Сході Європи, яка в разі продовження зазначеної ситуації не тільки не може припинитися, але буде зростати й постійно загрожувати Європі, може бути зменшена або усунена лише впливом міжнародних сил.”

Результатом обговорення східної проблеми була резолюція, в якій Конгрес домагається самостійності для України, Грузії та Вірменії.

Центральним місцем при обговоренні східних питань на Конгресі було: 1) відношення до большевизму; 2) положення „меншостей” у Польщі. Ще не так давно, на Гамбурзькій Конгресі, деякі партії Інтернаціоналу вважали можливим не говорити про все те, що діється під режимом большевизму, бо, мовляв, і большевики хочуть соціалізму, а значить — критика большевицької системи допомагає реакції. Але ближче ознайомлення соціалістичного світу з большевизмом довело до переконання, що без зміни сучасного режиму в т. зв. ССРСР, без демократії на сході Європи, там вічно пануватиме хаос, який гальмуватиме політичний та економічний розвиток усіх країн. Тому в Марселю самі англійські делегати внесли резолюцію про демократизацію східно-європейської деспотії. Слід додати, що українські делегати мотивували потребу конкретно назвати поневолені народи на Сході тим, що деякі з них, як Україна, знаходяться в стані колоній для большевицького центру: панування большевиків на Україні дає їм великі матеріальні джерела, і це продовжує життя совєтського режиму. Отже резолюція, в якій Інтернаціонал вимагає самостійності для України й др. — по суті спрямована також проти большевицької системи. Тільки абсолютний профан може говорити про „капітуляцію” Соц. Інтернаціоналу перед большевизмом. Що правда, Конгрес

висловився проти інтервенцій. Але, по щирості, чи багато з Українців пішло б за інтервенціями Романових і Струве, щоб на місце одного тероризму поставити другий?

Про положення „меншостей“ під Польщею говорили на Конгресі представники різних партій. Конгрес констатував, що в межах сучасної Польщі складаються умови, сприятливі для нових воєнних конфліктів, і поставив вимогу самоозначення для поневолених Польщею й Румунією народів. С. О.

РЕЗОЛЮЦІЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО КОНГРЕСУ В МАРСЕЛІ, В СПРАВІ СХОДУ ухвалена 27 серпня 1925 року.

В момент, коли міжнародні відносини в Західній Європі під натиском робітництва починають ставати мирнішими, положення на Сході Європи визначається цілим рядом загрозливих фактів і вимагає найпильнішої уваги Соціалістичного Інтернаціоналу.

Від часу упадку англійської робітничої влади суперечність між капіталістично-імперіалістичними державами, особливо між Великобританією з одного боку та Союзом Радянських Республік, з другого, — надзвичайно загострилась.

В капіталістично-імперіалістичних державах з переляку національно-революційними рухами в Китаї, в Індії та в мусульманських країнах — зростають такі сили, які штовхають ці держави до агресивної політики проти Союзу Радянських Республік.

Комуністичний Інтернаціонал має ілюзію, що визволення робітників може прийти на багнетах побідоносних совітських армій і що потрібна нова світова війна для того, щоб вибухла всесвітня революція. Комінтерн підтримує революційні рухи в Азії та в Африці в тій надії, що спершися на ці рухи, він завдасть капіталізму смертельного удару.

Ці суперечні тенденції мають у собі серйозну небезпеку нової світової війни. Цією небезпекою найбільше загрожені сусідні з Росією держави між Балтійським та Чорним морем, а також держави Балканські. Утворення цих нових держав, визволених із ярма Романових, Габсбургів та Гогенцоллернів, означає велику перемогу демократії. Але ця перемога була обмежена тим, що границі цих держав були встановлені в інтересах та під безпосереднім впливом імперіалістичних держав, що в багатьох випадках було порушене право самоозначення народів та що було потоптано право національних меншостей. Стан постійного неспокою, який у наслідок цього, а також в наслідок політичної реакції в ряді цих нових держав панує в цій частині Європи — загострюється ще з двох боків. З одного боку ці держави перебувають під загрозою повстань, які організуються під впливом Комінтерну на те, щоб служити приводом для приготування цим країнам долі Грузії та Вірменії. З другого боку — капіталістично-імперіалістичні держави можуть використовувати ці країни як таран проти Радянської Росії. Таке положення тим більше загрозливе, що кожний конфлікт на Сході може викликати пожар у цілій Європі.

Беручи на увагу цю небезпеку, Конгрес заявляє:

1. Інтернаціонал боронить без обмежень права на вільне й незалежне існування цих держав. Інтернаціонал заявляє урочисто ще раз, що соціалістичні партії, головним чином великих держав та країн сумежних з Росією, повинні боротись з усякою ворожою політикою, направленою проти С.С.Р.Р., і мають домагатися відновлення мирних політичних та економічних відносин з С.С.Р.Р. Конгрес вітає краще міжнародне положення С.С.Р.Р. від часу останнього Конгресу в Гамбурзі, головню в наслідок діяльності Соціалістичного Інтернаціоналу. Правне визнання С.С.Р.Р. Німеччиною, Англією, Італією, Австрією, Францією й иншими державами зламало дипломатичний бойкот, який капіталістичні держави хотіли завести проти С.С.Р.Р.

Цей факт дає Інтернаціоналові право домагатись від російського народу, щоб він боровся за свою певну політичну та професійну волю в С.С.Р.Р. і виступав проти всякої агресивної та імперіалістичної політики власного уряду, а також проти пропаганди, що має на меті насильне вмішування до

внутрішніх справ інших країн. Соціалістичний Інтернаціонал пересвідчений, що воєнна небезпека поважно зменшилась би, коли б про війну та мир рішала в С. С. Р. Р. не диктаторська влада, а народи цього союзу. Тому Інтернаціонал підтримує всіма силами змагання соціалістичних партій С. С. Р. Р. щоб здемократизувати режим в совітському союзі та відновити політичну волю.

2. Інтернаціонал вітає пробудження широких працюючих мас китайського, індійського та мусульманського світу. Інтернаціонал переконаний, що нової світової війни лише тоді можна уникнути, коли європейсько-американська демократія сама визнає право на самоозначення за всіма народами та переведе це в життя проти європейського та американського імперіялізму. Інтернаціонал зобов'язує всі соціалістичні партії вести постійну енергійну боротьбу за право на самоозначення поневолених народів Азії та Африки. Інтернаціонал запевняє китайських робітників у своїй повній солідарності й вимагає в першій мірі для Китаю усунення натиску чужих держав, знесення системи концесій та негайного заведення модерних законів для охорони визискуваних китайських робітників.

3. Інтернаціонал домагається права на самоозначення для всіх народів, поневолених договорами з 1918 року та рішеннями Конференцій Амбасадорів, а також для народів ССРР, що здобули собі державну самостійність підчас революції, як Вірменія, Грузія, Україна та інші. Інтернаціонал звертається з закликом до всіх своїх членів, щоб вони енергійно боронили права національних меншостей, домагаючись для меншостей, що живуть на територіях збитою лавою — автономії, а для розсіяних — рівноправності та волі для рідної мови, а також розвитку їх шкільництва та культури. Інтернаціонал стверджує, що тривкий мир буде забезпечений лише тоді, коли — згідно з 19 ст. статуту Ліги Націй — міжнародне право розвиватиметься у такому напрямі, що стане можливою ревізія упорядкування держав та національних кордонів на підставі права на самоозначення народів, мирними засобами „мирових судів“ та плебісциту, щоб поневолені народи не потребували чекати на своє визволення аж до війни. Інтернаціонал стверджує, що цього принципу не можна прикладати до Східньої Європи — доки ССРР не вступить до Ліги Націй.

4. Інтернаціонал з обуренням стверджує акти насильства та терору, які панують по деяких країнах, головні в Болгарії, та звертається з закликом до всіх соціалістів, щоб протистали цим актам насильства та домагались припинення всякого терору.

ЖІНОЧИЙ КОНГРЕС.

В початку травня цього року відбувся в Америці, у Вашингтоні, Конгрес Інтернаціональної Ради Жінок, на якому Українська Національна Рада Жіноча була представлена від Європейської України делегаткою панією Ганною Чикаленко-Келлер і від Американської п. О. Лотоцькою і Ю. Яремою.

Інтернаціональна Жіноча Рада — велика всесвітня організація, що об'єднує понад 35-ти мільйонів жінок на підставі високого принципу людськості „робіть другим те, що ви б хотіли, щоб робили вам“. Вона гуртує в собі національні ради, починаючи з країн з такою старою культурою, як Англія, Франція, Німеччина, Італія, Швейцарія, та кінчаючи країнами молодшої культури, як Австралія, і країнами, що розпочали або відновили недавно самостійне життя, як от Україна, Фінляндія, Чехословаччина, Польща, Палестина.

Од інших жіночих організацій ця організація одзначається тією надзвичайною впливовістю, якою вона користується в міродахних колах, маючи в рядах своїх членами таких осіб, як леді Аберден, жінка колишнього віце-короля Індії, то-що.

З самого початку самостійного життя України українські жінки, що перебували за кордоном, почали дбати про те, щоб Українську Національну Раду Жіночу, що об'єднувала на Україні різні жіночі організації, було прийнято до складу Інтернаціональної Ради Жіночої, чим відкривалося широке поле для пропаганди українського питання.

Прийнято було У. Н. Р. Ж. до І. Р. Ж. ще в 1920 р., коли ми хоч і не мали

вже своєї держави, але вважалися тимчасово залишившими свою землю, з урядом, що також тимчасово мусів вийхати за кордон.

І от, коли наше тимчасове перебування на еміграції стало таким довгим, для наших ворогів стало можливим скористатися відсутністю у нас власного уряду й парламенту, присутність чого взагалі потрібна для прийняття всякої національної ради до Інтернаціональної Ради Жіночої, — щоб зняти питання в Централі про переведення Укр. Нац. Ради з числа повноправних членів на стан членів, що користуються тільки дорадним голосом.

У перший же день засідання Централі на Конгресі у Вашингтоні було зняте це питання про звуження прав афільованих національних організацій, таких, як от Росія й Україна. Що до Російської Національної Ради Жіночої, то ця справа не викликала жадних дискусій, і одностайно було вирішено перевести пані Шабанову, голову Російської Національної Ради Жін., з повноправних віце-президенток Екзекутивного Комітету Централі з правами рішучого голосу — на почесну віце-президентку з правом тільки дорадного голосу. Таке саме питання було поставлено на вирішення і що-до Української Національної Ради Жіночої. Але наша делегатка на Конгресі п. Чикаленко-Келлер виступила з поясненням, що коли Рос. Н. Раду позбавляють права голосу в Централі через те, що ця організація, можна сказати, розпорошилася й майже припинила своє існування як в Росії, так і на еміграції, то про Укр. Нац. Раду треба сказати, що ця організація вживає всіх сил, щоб працювати й не розбиватися при найтяжчих умовах існування на еміграції, і дійсно живо працює й не тільки на еміграції, а й на рідних теренах, в Галичині та на Волині.

Пані пояснення викликали пропозицію утворити спеціальну комісію, яка розглянула б українську справу й вирішила б, чи дійсно Укр. Нац. Рада має підстави до дальшої приналежності до Інт. Ради.

Але така постанова викликала протест з боку представниці Польської Національної Ради, пані Шебеко, яка заявила, що вона „нічого не має проти того, щоб Українки мали свої Нац. Ради в Києві, Полтаві, але на території Польщі вони мусять входити в склад існуючої Польської Нац. Ради, а тим часом вони належать до Укр. Нац. Ради і раз у раз подають до Інт. Ради ріжні доклади, повні скарг на польські утиски“.

Щоб зрозуміти безпідставність польських вимог, треба знати, що Союз Українок у Львові був афільований до Укр. Нац. Ради, а тим самим і до Інт. Ради, ще в 1920 р., коли Польської Нац. Р. ще й на світі не було. Не дивно, що ці польські вимоги викликали загальне обурення у членів засідання й навпаки — шире співчуття до української делегатки, до якої підходили представниці ріжних національних організацій і висловлювали побажання, щоб українську справу було вирішено позитивно.

Дуже характерним для Польської Нац. Ради являється той факт, що до неї не хтіла входити жадна з Нац. Рад новоприлучених до Польщі народностей. Так Німецька Нац. Рада в Познані перетворилася на звичайну благодійну організацію й не має ніякого зв'язку з Інт. Радою, з небажання мати цей зв'язок через Польську Нац. Раду. Що тут причиною являється не німецький шовінізм, а тільки польські утиски що до своїх меншостей, видно з того, що та ж сама Нім. Нац. Рада в Чехословаччині увійшла до Чеської Нац. Ради. Характерним являється для настроїв польського жіноцтва також і те, що коли всі жінки на Конгресі голосували за резолюцію, що жінка повинна дбати про роззброєння всіх народів, польська представниця голосувала проти. А в Комісії Виховання та сама польська представниця одна проти всіх ула за єдину примусову державну мову в школах і за позбавлення меншостей їх прав на свою мову.

І Утворена для вирішення української справи Комісія не відклала своєї праці на далекі місяці, як то спершу гадалося, а зараз же зайнялась цією справою і 15. V. при кінці Конгресу винесла своє рішення. „Ми почули й побачили — сказала Голова Інт. Ради леді Аберден — стільки доводів за те, щоб не позбавляти Укр. Нац. Ради її становища серед нас, що я висловлю загальний погляд усіх тут присутніх, коли попрошу вас переказати вашим землячкам, щоб Укр. Нац. Рада й надалі залишалася з нами на тих самих умовах, як і раніше.“ Таке вирішення Централі викликало бурю оплесків у членів Конгресу на адресу української делегатки, і таким чином Укр. Нац. Рада, не зважаючи на бажання наших ворогів позбавити її прав в Інт. Раді Жіночій,

як організацію, об'єднуючу жінок недержавної нації, і „не в прим'єр“ колись могутній російській організації, залишилася повноправним членом Інт. Ради Жіночої.

Розуміється, з точки погляду реальних досягнень, наше становище в Інт. Раді Ж. для українського жіноцтва не має якогось видатного рішення, не кажучи вже про те, як мало значіння має все це для української справи взагалі. Але раз українська жінка ступила вже на шлях інтернаціональної чинності, то, явна річ, її обов'язок добиватися в цих інтернаціональних організаціях такого становища, яке не було б нижчим за становище всіх інших національних жіночих організацій культурних народів Європи. А по-друге, коли українське жіноцтво вступило до інтернаціональних організацій не тільки для органічної праці, але не менше і для пропаганди української справи в інтернаціональних колах, то краще і для справи, коли воно при цьому збереже свої ширші позиції й таким чином матиме ширші можливості для справи служення все тій же національній ідеї.

Кор.

РІЖНІ ВІСТКИ.

Проблема замиреної Європи. Проблема ця повстала уже в 1919 році — на самому початку мирових пересправ — у французькому аспекті, а саме: як забезпечити Францію од можливого німецького нападу? Французи вимагали довголітньої окупації, чи просто відділення від Німеччини лівого берегу Рейна; військового забезпечення правого берега, то-що. Замість цього, між Клемансо, Лойд Джорджем та Вільсоном сталась згода, що між Америкою, Англією та Францією буде складено так званий троїстий пакт; цим пактом Америка та Англія забезпечували Франції свою військову допомогу на випадок невиннованого нападу з боку Німеччини. Версальський договір було підписано, але Америка не ратифікувала його; троїстий пакт упав, і Франція, відмовившись од більшості своїх проєктів на лівому та правому березі Рейна, зосталась незабезпеченою на майбутнє. У 1920 році дипломатичну увагу великих держав було зосереджено на так званий репараційній справі. У 1921-му ж році питання забезпечення Франції знову стало на порядок дня; пересправи велись тоді між Лойд Джорджем та Бріаном. На конференції в Канах Лойд Джордж зробив спробу вирішити ряд репараційних питань, знайти єдину, спільну лінію політики що до совітської Росії та запропонував Франції та Бельгії запоруку англійської допомоги на випадок німецького нападу. Згода Бріана на ці пропозиції привела до паду його кабінету, й далішні пересправи взяв на себе його наступник — Пуанкаре, що запропонував Лойд Джорджеві поглибити та продовжити запоруковий акт, доповнивши його відповідною військовою конвенцією. У відповідь на цю пропозицію Лойд Джордж з'явився на Генуезькій конференції 1922 року з широким, але дуже неозначеним проєктом всеєвропейського запорукового пакту про так званий не-напад: *Pacte de non-agression*. Генуезька конференція, як відомо, скінчилась без яких-будь наслідків, і англо-французькі пересправи що до запоруки припинились.

1923 року англійський кабінет зробив спробу нових пересправ про забезпечення Франції, зв'язавши цю проблему з питанням репараційним. Але французька влада, що на її чолі стояв тоді Пуанкаре, відмовилась розглядати справи в такому зв'язку, шукаючи фактичного забезпечення як кордонів, так і репараційних внесків, в окупації Порурра. Пересправи знову впали й відновились лише в 1924 році, коли на чолі англійської влади став Мак-Дональд, а на чолі французької — Ерію. У першу чергу було поставлене питання про репарації. Справа ця була вирішена на лондонській конференції літом 1924 року, де було прийнято план Доуса, що на нього пристала й Німеччина. Невирішеними зостались питання про міжсоюзницькі борги та проблема безпечности, хоч Мак-Дональд повторив завірення попередніх англійських міністрів, що Англія вважає себе зв'язаною у цій справі що до Франції та Бельгії.

Рівнобіжно з цим Ліга Націй увесь час працювала над проблемою безпечности Європи у зв'язку з її обеззброєнням. Восени 1922 року Ліга Націй прий-

няла так звану 14 резолюцію, яка проголошувала необхідність можливого для кожної держави озброєння, а разом з тим всі члени Ліги Націй брали на себе обов'язок взаємної військової допомоги на випадок нападу на ту чи іншу державу. На основі цієї резолюції Ліга Націй виробила спочатку, в 1923 році, проєкт загального „Договору взаємної допомоги“, а потім так званий „Женевський Протокол“, проголосований восени 1924 року. Цей протокол утворював своєрідну зверхність Ліги Націй, тримався принципу загального арбітражу, встановлював взаємну військову, політичну та економічну допомогу всіх членів Ліги Націй проти того члена чи не-члена Ліги Націй, що завинив би у військовому нападі на ту чи іншу державу. Тим часом в Англії зайшла зміна кабінету, й новий англійський прем'єр Балдвін одмовився пристати до протокола, зрікаючись арбітражу, як загальної методи, з одного боку, а з другого — не бажаючи брати на себе ніякої запоруки за стабілізацію кордонів на сході Європи. Женевський протокол упав, впала разом з ним і задумана світова конференція що до озброєння.

Тим часом, під впливом окупації Пруссії, Німеччина також стала предклати свої проєкти що до цієї справи. На кінці 1922 року німецький канцлер Куно запропонував, щоб усі держави, зацікавлені в кордонах на Рейні, підписали, за гарантією Сполучених Держав Північної Америки, договір, об'язуючись на протязі людського покоління не розпочинати одна проти одної війни, за винятком, однак, того випадку, коли війну було б виголошено народнім плебісцитом. Пуанкаре відмовився пересправляти з приводу цього проєкту, посилаючись на те, що те саме гарантує Ліга Націй на необмежений час; що ж до Америки та Англії, то вони взагалі не виявили охоти до пересправ на таких основах. Другий проєкт вийшов од німецької влади в 1923 році, де вона хотіла зобов'язатись, під умовою знесення окупації Пруссії, вирішити репараційне питання та підписати з Францією безумовний арбітражний договір. Проєкт цей держави вважали просто тактичним кроком німецького міністра закордонних справ Штретземана й тому не відгукнулись на нього. Нарешті остання німецька пропозиція датується початком цього року. Канцлер Лютер запропонував великим державам підписати спеціальний гарантійний пакт, що мав би гарантувати назавше кордони на Рейні. Крім того, Німеччина виконала б §§ 42 та 43 Версальського договору що до демілітаризації лівого берегу Рейна, а також з усіма великими й малими державами, в тому числі й з своїми сусідами на Сході, підписала б договір про арбітраж. Цей договір, на думку німецької влади, міг би стати першим кроком до світового договору, що забезпечував би не тільки замирення Європи, але й цілого світу.

Німецький проєкт, викладений в конфіденційному меморіалі, викликав багато погосок. Чеськословенський міністр закордонних справ Др. Е. Бенеш, в своєму експозе од 1 квітня, розшифровує його так, що Німеччина готова урочисто та остаточно визнати *statum quo* своїх кордонів на Заході, а на Сході засвоїти собі ту позицію, яка була властива Франції що до Ельзаса-Лотарінгії після франко-пруської війни. Але пересправи, що почались з приводу німецького меморандума, та поголоски, що він викликав, припинились — тому, що до дипломатичного денного порядку ввійшли нові факти, а саме: у Франції новий кабінет з Пайлеве на чолі, а в Німеччині — новий президент, в особі фельдмаршала Гінденбурга. Відновившись через деякий час, перейшовши різні фази критики та дипломатичних обережних ускладнень, пересправи ці стоять зараз у такій фазі:

З одного боку представники Англії, Франції та Бельгії, з другого — Німеччини — готуються до зустрічі на конференції, на якій мусять бути встановлені тези договору між цими державами що до забезпечення кордонів та замирення на Заході Європи та вирішене питання про вступ Німеччини до Ліги Націй. Звичайно, що на цій конференції, в голос чи тихо, торкнуться вони й питання про кордони на Сході Європи; не зможуть обминути й питання про політику що до СРСР., бо всі ці питання зв'язані нерозривним ланцюжком. Треба зазначити, що ця конференція буде першим випадком, коли Німеччину запрошено, як рівноправного члена. У той самий час влада ЧСР. запропонувала Німеччині розпочати пересправи що до складення гарантійного пакту між Німеччиною та Чехословаччиною. Польща такої пропозиції не зробила, посилаючись на те, що Версальський договір дає їй достатню гарантію;

але, мабуть, таки до того прийде. Большевики наявно роблять всі зусилля щоб утримати Германію від підпису гарантійного пакту та від вступу до Ліги Націй. Так само дбають вони й про те, щоб використати незадоволення Польщі деякими моментами можливого англо-французько-німецького погодження. З цією метою мусів вирушити в дорогу сам д. Чичерин, зпочатку до Варшави, потім і далі. Але поки що мусів.... заслабнути.

Шоста Сесія Ліги Націй у Женеві наближається до кінця. Самим яскравим моментом її була своєрідна дуель між представниками Англії та Франції, — Чемберленом, Пенлеве та Бонкуром, — під час принципіальних дебатів щодо похованого вже так званого „Протокола“ Ліги Націй (див. „Пробл. замир. Європи“). Бонкур дав блискучу апологію „Протоколу“, захопивши своєю промовою усіх присутніх. Пенлеве навязав ідею цього пакту до „духа систематичності, конструктивності та логіки, властивих латинським націям“, — духа протилежного „конкретному англо-саксонському духу“. Чемберлен дав таку характеристику „Протоколу“: „Ми хочемо передбачати всі випадки, а це завдання, яке, мабуть, перевищує інтелектуальні ресурси людськості“... „Британська імперія по совісті не могла-б пристати до єдиної конституції (так зве Чемберлен правила „Протоколу“), призначеної для того, щоб правити усіма державами, в той час як її представники на останній британській імперській конференції в рішучий спосіб відмовились складати єдину конституцію для своєї власної імперії...“ „Ми не можемо відмовитись од тої вигоди, що ми її маємо в наслідок браку логіки та браку точного означення“. На цьому власне стоїть і вся єдність Британської імперії. І побачивши, що збори були наявно й глибоко здивовані, додав: „Ці ідеї можуть здаватися трохи дивними іншим народам, але у нас не було революційних завірюх на протязі 250 літ“. Ці слова були великим ударом по цілій конструкції Ліги Націй, бо вони виявляють ту лінію англійської закордонної політики, що була характерна для Британської імперії з давнього давня, од якої Англія тимчасово одійшла підчас великої війни і до якої повернулася знову, а саме: Англія хоче мати, по можливості, вільну руку і не звязувати себе надовго якими будь обов'язками нігде і ні з ким.

Англо-Турецький конфлікт із-за Мосульської території загострився. Суперечку, за згодою обох сторін, було передано до Ліги Націй, але Ліга Націй, не зважившись вирішити її, постановила запросити Гаагський Міжнародний Суд, що-до меж своєї компетенції в цій справі. Тоді Турція відмовилась наперед визнати рішення, для неї несприятливе, а за Турцією те саме зробив і англійський представник. Справа зависла в повітрі, загрожуючи війною.

Марокська війна прибрала всі риси затяжної колоніальної боротьби. Для прискорення справи, Франція склала угоду з іспанським урядом що-до спільної військової чинності, але це мало поки-що допомогло. Іспанські війська поведуться пасивно, і вся вага операцій лежить на Франції. До Мароко висланий один з найкращих французьких вождів маршал Петен, дані йому всі військові можливості людьми й постачанням, але всі військові успіхи, що їх мають тепер Французи, не вирішують справи, бо в Мароко починаються зимові дощі, а це означає затягливу перерву військової чинності.

Повстання Друзів у Сирії також поки що не зліквідоване французами, знову таки не дивлючись на значні успіхи французьких військ.

Сирійсько-палестинський конгрес вислав до Ліги Націй меморандум з домаганнями: 1. визнати незалежність Сирії, Ливану та Палестини; 2. визнати право цих земель на політичне об'єднання між собою та з іншими арабськими народами; 3. негайно зрушити мандати; 4. очистити Сирію, Ливан та Палестину од англійських та французьких військ; 5. прийняти Сирію та Великий Ливан членами до Ліги Націй, то-що.

Франц. міністр фінансів Кайо виїхав до Північно-Американських Штатів у справі воєнних боргів. Французька преса сподівається на сприятливе для Франції залагодження цього питання.

За перший рік чинности плану Доса Германія сплатила союзникам один мільярд золотих марок; з цього Франція дістала 396,6, Англія — 189,9, Бельгія — 93,5, Італія — 60,4 мільйонів, то-що. На протязі дальшого року Германія обов'язана сплатити 1220 мільйонів зол. марок.

Російські монархісти скликали в Парижі нараду для підготовки так званого Закордонного З'їзду. Завданням цього З'їзду має бути утворення, так би мовити, всеросійського уряду на той випадок, що з рук большевиків випаде влада. На цій нараді виявилось, що „стався великий злочин: скинули монархію, і в ту саму мить не стало Росії“; що треба „зібрати землю, упорядковану нашими монархами та продовжити працю, що насильницьки перервана революцією“; що запорукою того, що все це буде виконане, це — „особа верховного вождя“ Миколи Миколаєвича. Самі ліві члени наради стояли на тому, що треба зробити „реставрацію основних законів Російської Імперії 23 квітня 1906 року“. Найкраще схарактеризував монархічну нараду один з її членів, колишній соціаліст п. Алексінський, сказавши: „Можна зібрати дуже багато емігрантів до якої хочеш зали, але це ще не означає, що з цього буде толк“. Організаційний комітет, однак, обрано. З приводу цієї наради „Matin“ подав таку звістку: „III інтернаціонал дуже зацікавлений конгресом російських емігрантів. Він переконаний в банкрутстві цієї конференції, яка не зможе погодити різні політичні ідеали, що поділяють російських вигнанців. Він вважає, що це банкрутство дасть наявний доказ, що советизм — це єдина життєздатна форма влади для Росії. Він вирішив також, аби полегчити скликання цієї конференції, асигнувати на це субсидію в 30.000 доларів, які він, через руки, передасть до тих емігрантських груп, що не мають грошей“.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ.

На прохання п. Чикаленка даємо місце його листові з огляду на те, що завдяки технічним умовам він не попав в останнє число „Студенського Вістника“.

Редакція.

Високоповажний пане Редакторе!

В листі з Берліну п. Лісовського, уміщеному в ч. 6. журналу „Студенський Вістник“ під заголовком „Грязь Москви“ підняте дуже важливе для нашого громадянства питання. Віддаючи належне сміливості п. Лісовського, що так руба це питання поставив, я все-ж, в інтересах самої справи, не можу не закинути йому тону цього листа. Такий тон я ще зрозумів би тоді, коли писалося-би про людей, від яких вже жадної відповіді не ждуть. Мовляв, все знаю, все мені з'ясоване і жадних пояснень в цій справі більше не потребую. Але-ж певне не так думав п. Лісовський, коли писав цього листа, і напевне не так думала редакція, коли листа цього містила і до нього свою примітку давала. Невже-ж шановна Редакція справді сподівалась, що „зачеплені особи“ зможуть відповідати на листи, в такому тоні писані? Мені здається, що жаден з зачеплених, що має почуття своєї гідності, не стане відповідати, хоч-би і як декого з них пекло та боліло від того, що їм закидається. І бо-язно мені, що, завдяки такому з'ясованню справи, так таки нічого і не буде з'ясоване. Хіба може сторонні люди, як я оце, візьмуть в цій справі слово і спробують направити те, що, думається мені, без злого умислу скероване було і автором і редакцією не по відповідному шляхові.

Хибою в постановці самої справи п. Лісовським було визнання в його листі до купи декількох людей, які по суті нічого спільного між собою не мають. Тільки здалека підходячи, цілком формально, а не по суті, можна ще знайти таку загальну тезу, яку-б до зачеплених осіб можна було прикласти — „Такі-то, мовляв, Українські громадсько-культурні діячі працюють в Московських установах і за це їм ганьба“.

Але чи-ж такі ми багаті на культурні сили, щоб так звисока, гуртом за це засуджувати та різними термінами таврувати? Чи не варто було-б часом індивідуалізувати кожен окремий випадок і в кожному окремому разі, з'ясувавши спершу „pro“ і „contra“, братися тоді вже до присуду?

І не було-б, мені здається, тоді такого суворого принаймні для всіх присуду. Не бажаючи забирати багато місця на сторінках шановного журналу, я хочу сказати тільки декілька слів в оборону того з зачеплених в листі пана Лісовського, до кого суворий присуд буде найбільше на мою думку несправедливий. Полішаючи іншим виступати в оборону останніх, заберу слово тільки в справі п. Сірополка, яку я нагодою краще знаю.

Хто слідкував за громадсько-політичним життям нашим на еміграції, хто слідкував за нашою пресою, той не міг собі не уявляти фігури п. Сірополка та не знати його трагічної справи, хід якої привів нарешті його до праці по найму, до становища „спеца“, хоть і в аполітичній установі, але все ж чужої нам нації.

Для мене, що цю справу ближче знає, стає навіть питання: Чи не правду казав один з наших старіших громадян, що п. Сірополка ми перепросити мусимо за те, що довели його своєю байдужістю, при всіх наших можливостях, до такої крайньої нужди, з якої єдиний був вихід — становище „спеца“ в Московській установі.

Бо-ж справді: для людини, що всією душею і розумом серед нас, бути викинутим з українського суспільства, з сімї українських культурних діячів — це і образа і нічим не заслужена жорстокість. А ця образа, а ця жорстокість була над ним зроблена при певній байдужості майже цілого нашого громадянства.....

В коротенькій, епізодичній замітці під заголовком „Сумна історія“ в журналі Трибуна України ч. ч. 5—7 за Липень-Вересень 1923 року, що виходив у Варшаві, була викладена одна з передостанніх дій трагедії п. Сірополка, „одного з найвишарпаних діячів наших на полі народньої освіти“, як каже про нього ця редакційна замітка. Я тут відновлю її зміст та додаю те, що знаю, щоб ще раз нагадати про цю „сумну історію“ нашому громадянству.

Після ліквідації, так нещасливих для нас, Польсько-Українських відносин, п. Сірополко, не маючи жадного заробітку нігде в районі польської окупації, звертається до Укр. Педагогічного Інституту у Празі (який саме тоді організовувався Громадським Комітетом) з пропозицією своїх послуг. Було йому відмовлено без зазначення причин.

Ще через який час, після цілої низки даремних шукань, знову звертається п. Сірополко у Прагу до Гром. Комітету, прохаючи стипендії, яка б уможливила йому життя та наукову працю. На це була така відповідь від Управи Гром. Комітету: — „Взявши на увагу інформації про Ваше негативне відношення до Укр. Громадського Комітету, в справі перевезення Українського Архиву Музею до Праги, постановила Управа відкласти остаточне рішення в Вашій справі.“ Читач певне вимагатиме пояснень до цього уривку з трагедії п. Сірополка. Ось вони:

Хтось подав Укр. Громадському Комітетові у Празі „інформації“, що Архив У. Н. Р. („Петлюрівський“ по термінології п. п. Шаповала та Ко), чомусь дуже цікавий для нього, не може бути привезений до Праги завдяки п. Сірополкові. Це так обурювало п. М. Шаповала, що він раз прилюдно вигукнув, на повторне прохання фактичного організатора Педагогічного Інституту закликати п. Сірополка — „Швидче самого Петлюру прийму, ніж Сірополка“.

І таке відношення не перемінилось і тоді навіть, коли той Архив Музей у Тарнові було обікрадено, а „охоронець“ того музею п. Обідний опинився у Празі.

І от, коли таким негромадським способом Громадським Комітетом організовувався Педагогічний Інститут у Празі — де було тоді наше громадянство? Чому такі порахунки з громадськими видатними діячами не звертали на себе уваги нашого молодшого громадянства, і воно забірає голос тільки тоді, коли засуджений разом з своєю родиною на голодну смерть „своїми“ п. Сірополко іде заробляти собі кусок хліба у чужих?

Прага. Серпень 1925 року.

Левко Чикаленко.

З технічних умов до цього збірника „Укр. Вістн.“ не ввійшли статті: проф. С. Гольдельмана, проф. О. Лотоцького, проф. К. Мацієвича та проф. Б. Соковича. Їх буде видруковано у дальшому збірникові.

Редакція.

УКРАЇНСЬКИЙ ВІСТНИК

ЗБІРНИК I. 1925 р. ТРАВЕНЬ.

З М І С Т :

- I. Од редакції.
 - II. О. Шульгин: Т. Г. Масарик та Україна.
 - III. О. Лотоцький: На ріках Вавилонських.
 - IV. О. Шульгин: Шляхи та завдання українського політика.
 - V. К. Мацієвич: На аграрні теми.
 - VI. М. Славінський: Політичні листи, I.
 - VII. О. Лотоцький: Памяти П. Я. Стебницького.
 - VIII. Проф. С. Гольдельман: Українська Господарська Академія в Ч. С. Р., I.
- Хроніка: I. На українських землях. — II. Українське життя на еміграції. — III. З життя наших високих шкіл і наукових установ. IV. Світові події. — П. І. Чижевський †. — Фонд „У.В.“
-

Виписувати можна „Український Вістник“, а також звертатись по всіх редакційних справах на адресу:

H. DUBROVA

Ukrajinská Hospodářská Akademie
Poděbrady Lázně. Č. S. R.

ДРУКАРНЯ
„ПОЛІТИКА“
ПРАГА